

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Л. А. РУДА

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ГЕОПОЛІТИКА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 327(075.8)

ББК 66.4я73

Р83

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол №3 від 30 березня 2023 року.

Рецензенти:

Віра БУРДЯК – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Володимир ГОЦУЛЯК – доктор політичних наук, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького національного університету;

Олександр ЮГА – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Руда Л. А.

Р83 Теорія міжнародних відносин та геополітика: навчально-методичний посібник для підготовки до семінарських занять [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 77 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7380>

У навчально-методичному посібнику для підготовки до семінарських занять здобувачів вищої освіти спеціальності 052 Політологія містяться: навчальна програма з дисципліни, плани семінарських занять та методичні поради до них, питання для самостійної роботи та описані методи поточного та підсумкового контролю..

Навчально-методичний посібник розрахований на рейтингову систему оцінювання знань, сприяє розвитку творчої ініціативи здобувачів вищої освіти у вивченні програмового матеріалу, урізноманітненню форм і методів їх самостійної роботи.

УДК 327(075.8)

ББК 66.4я73

© Руда Л. А., 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
<i>Розділ 1.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	7
<i>Розділ 2.</i> СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
<i>Розділ 3.</i> ПРОГРАМА КУРСУ «ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ГЕОПОЛІТИКА»	13
<i>Розділ 4.</i> КОНСУЛЬТАЦІЇ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	63
<i>Розділ 5.</i> ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ	65
<i>Розділ 6.</i> КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	71

ВСТУП

Сучасні інтеграційні процеси, які відбуваються на глобальному та регіональному рівнях, посилюють динаміку взаємодії міжнародної та внутрішньої політики держав, що вимагає більш широкого теоретичного осмислення специфіки та закономірностей сучасних міжнародних процесів.

Програма навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика» містить два змістових модуля і вісімнадцять тем, які передбачають вивчення теоретичних підходів до розуміння міжнародних процесів та геополітики, історичну ретроспективу зміни уявлень про міжнародні відносини та формування знань про сучасні міжнародні та геополітичні процеси. Основна увага приділяється аналізу теоретичних основ розуміння міжнародних відносин та сучасним тенденціям розвитку міждержавної взаємодії.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика» є вивчення сучасних міжнародних та геополітичних відносин, їх походження та тенденції розвитку в XXI ст.

За результатами вивчення обов'язкового освітнього компоненту професійної підготовки «Теорія міжнародних відносин та геополітика» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися наступні **компетентності**:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.

Загальні компетентності

ЗК 06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК 02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК 04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК 06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

За результатами вивчення обов'язкового освітнього компоненту професійної підготовки «Теорія міжнародних відносин та геополітика» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися такі **програмні результати навчання:**

РН 11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

РН 13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні

«Теорія міжнародних відносин та геополітика» формує у здобувачів вищої освіти знання з теорії міжнародних відносин та геополітики, форм та способів їх організації, історії та практики міжнародного співробітництва, взаємодії та конкуренції, природи та динаміки міжнародної безпеки, міжнародних конфліктів, систем та джерел зовнішньої політики держави, природи та еволюції міжнародних комунікацій та міжнародного інформаційного простору.

За результатами вивчення навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика» здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- найважливіші принципи наукових шкіл теорії міжнародних відносин та розуміти зміст їх основних концепцій;
- характер найважливіших особливостей, механізмів та рушійних сил міжнародних відносин;
- особливості, закономірності та специфіку сучасних міжнародних відносин;

- зміст основних геополітичних понять та концепцій;
- геополітичні проблеми й тенденції постбіполярного світу;
- основні положення та напрями геостратегії незалежної української держави, структуру її геополітичних пріоритетів та геополітичні аспекти забезпечення національної безпеки України в сучасному світі.

вмісту:

- науково коректно застосовувати основні поняття і категорії теорії міжнародних відносин;
- самостійно інтерпретувати інформацію щодо реальних подій у сфері міжнародних відносин;
- коректно застосовувати методи наукового дослідження та аналізувати явища і процеси сучасного світу;
- орієнтуватися в основних тенденціях і проблемах розвитку глобальної міжнародної системи;
- розкрити суть основних концепцій геополітики;
- знати сучасну політичну карту світу;
- характеристику геополітичного положення регіонів і держав світу;
- використовувати закони геополітики для пояснення сучасних регіональних процесів;
- давати оцінку ролі України у світовому політичному просторі.

Розділ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Освітній процес у Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка організовується відповідно до Закону України «Про освіту»; Закону України «Про вищу освіту»; Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка (зі змінами); Положення про дистанційне навчання в Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка; Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Основними формами вивчення освітнього компоненту «Теорія міжнародних відносин та геополітика» є:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять з дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика» є:

- 1) лекція;
- 2) семінарське заняття;
- 3) консультація.

Лекція – це вид навчального заняття, коли впродовж часу його проведення викладач у концентрованій, логічно витриманій формі повідомляє здобувачам вищої освіти новий або структурує вже відомий навчальний матеріал, а особи, які навчаються, його активно сприймають. Тематику лекцій визначає робоча програма навчальної дисципліни, яку розробляє кожен лектор самостійно.

Семінарське заняття – вид навчального заняття, яке проводиться у формі колективного обговорення наперед визначених викладачем питань, доповідей, рефератів, завдань, задач, есе тощо. Семінарські заняття спрямовані на поглиблення і систематизацію знань здобувачів вищої освіти, організацію та підвищення рівня автономності їх самостійної пізнавальної діяльності, формування оціночних суджень.

Переважна більшість семінарських занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань здобувачів вищої освіти та перевіряє виконання їх завдань самостійної роботи. На семінарському занятті здобувач вищої освіти, розкриваючи зміст того чи іншого питання теми семінарського заняття, повинен пов'язувати матеріал з актуальними проблемами сучасності, наводити приклади, приймати участь в обговоренні питань, адже активна участь на семінарських заняттях прищеплює навички участі у дискусії, аналізі різних точок зору, вмінню відстоювати власну позицію. В ході семінарського заняття викладач дає змогу виступити усім учасникам семінару, дає можливість доповнити відповідь виступаючого іншим студентам.

Консультація – вид навчального заняття, на якому здобувач вищої освіти отримує від викладача відповіді на конкретні питання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи здобувачів вищої освіти, залежно від того, чи викладач консультиє здобувачів вищої освіти з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни.

Самостійна робота – форма організації освітнього процесу, за якої здобувач вищої освіти опановує навчальну дисципліну в час, вільний від навчальних занять. Метою самостійної роботи здобувача вищої освіти є засвоєння в повному обсязі робочої програми навчальної дисципліни, формування в нього здатності бути активним учасником освітнього процесу, а також уміння самостійно (без безпосередньої участі викладача) опановувати теоретичні і практичні знання, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій.

Здобувачі вищої освіти виконують такі різновиди самостійної роботи з дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика»:

- 1) опрацювання текстів лекційних занять зокрема, робота з термінологічним апаратом дисципліни;
- 2) робота з основною й допоміжною літературою, читання наукової та навчальної літератури;
- 3) підготовка до семінарських занять;
- 4) виконання завдань, визначених у планах семінарських занять;
- 5) опрацювання питань, винесених на самостійне опрацювання;
- 6) виконання завдань в об'єктно-модульному динамічному середовищі навчання Moodle;

- 7) конспектування фрагментів першоджерел та підготовка відповідей на запропоновані запитання;
- 8) підготовка до написання модульної контрольної роботи тощо.

Самостійна робота може виконуватись у формі індивідуальних завдань, неформальної та (або) інформальної освіти.

Контроль за виконанням здобувачами вищої освіти самостійної роботи з дисципліни відбувається на семінарських заняттях в форматі обговорення питань, що винесені на самостійне опрацювання, колоквиуму, виступу з доповіддю та подальшим його обговоренням тощо. Результати обговорення питань сумуються з оцінкою отриманою за семінарське заняття.

Індивідуальне завдання – один із видів самостійної роботи здобувачів вищої освіти. До індивідуальних завдань належать: написання курсових і дипломних робіт (проєктів), рефератів, есе, виконання розрахункових, графічних робіт, аналіз практичних ситуацій, підготовка реферативних матеріалів із використанням фахових публікацій, результатів власних досліджень до конференцій, участь у предметних олімпіадах тощо.

Неформальна та (або) інформальна освіта передбачає отримання знань здобувачем вищої освіти з дисципліни у неформальній та інформальній освіті. Зарахування результатів навчання при неформальній та (або) інформальній освіті здійснюється згідно Порядком визнання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих шляхом здобуття неформальної/інформальної освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, зокрема, якщо їх тематика відповідає змісту навчальної дисципліни.

Основними формами контролю за результатами вивчення освітнього компоненту «Теорія міжнародних відносин та геополітика» є

- 1) поточний контроль;
- 2) модульний контроль;
- 3) підсумковий контроль.

Поточний контроль здобувачів вищої освіти спеціальності 052 Політологія СВО «бакалавр» у процесі вивчення освітнього компоненту «Теорія міжнародних відносин та геополітика» здійснюється під час семінарських занять (опитування (індивідуальне, фронтальне, ущільнене, вибіркоче), взаємоопитування, обговорення проблемно-

пошукових питань, перевірка виконаних усних завдань, зокрема тестових, написання есе, підготовка презентацій, самоаналіз та ін.).

Модульний контроль проводиться з метою оцінювання знань, умінь та навичок, набутих здобувачами вищої освіти під час засвоєння окремого модуля навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному рівні вищої освіти або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувачів вищої освіти.

Розділ 2

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика» побудований відповідно до сучасних тенденцій вивчення міжнародних відносин та геополітики.

Структура навчальної дисципліни:

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів та 18 тем:

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи міжнародних відносин та геополітики

Тема 1. Теорія міжнародних відносин та геополітика у системі суспільних наук.

Тема 2. Сучасні наукові підходи до розуміння міжнародних відносин: геополітика, глобалізація, цивілізаціологія, регіоналістика.

Тема 3. Історія розвитку та вивчення міжнародних відносин в соціально-політичній думці. Характеристика історичних систем міжнародної відносин.

Тема 4. «Канонічні» парадигми в теорії міжнародних відносин. «Великі дебати».

Тема 5. Класичні геополітичні концепції в теорії міжнародних відносин.

Тема 6. Теоретичні дискусії з проблем міжнародних відносин після закінчення «холодної війни».

Змістовий модуль 2. Міжнародні відносини та тенденції розвитку міждержавної взаємодії

Тема 7. Сутність та класифікація міжнародних систем.

Тема 8. Держава як ключовий актор міжнародних відносин.

Тема 9. Недержавні суб'єкти міжнародних відносин.

Тема 10. Сутність та форми міжнародних процесів: міжнародне співробітництво, міжнародні конфлікти та міжнародна інтеграція.

Тема 11. Правові принципи регулювання міжнародних відносин.

Тема 12. Міжнародна дипломатія.

Тема 13. Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на міжнародну політику.

Тема 14. Міжнародний порядок та механізми його забезпечення.

Тема 15. Сучасні інтеграційні процеси.

Тема 16. Моральний та етичний виміри міжнародних відносин.

Тема 17. Інформаційне протистояння у сучасних міжнародних відносинах. Інтернет як інструмент міжнародної політики.

Тема 18. Україна в системі сучасних міжнародних відносин.

Розділ 3

ПРОГРАМА КУРСУ «ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ГЕОПОЛІТИКА»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ГЕОПОЛІТИКИ

**Тема: Теорії міжнародних відносин та геополітики
у системі суспільних наук.**

Лекційне заняття 1.

План заняття:

1. Теоретичні основи науки про міжнародні відносини.
2. Місце теорії міжнародних відносин в системі наук.
3. Проблема методу в дослідження міжнародних відносин.
4. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», «міжнародна політика» та «зовнішня політика» в ТМВ.
5. Рівні міжнародних відносин.

Семінарське заняття 1.

План заняття:

1. Теорія міжнародних відносин у системі суспільних наук.
2. Методологічна база сучасної науки про міжнародні відносини.
3. Особливості застосування методів наукового пізнання на теоретичному та емпіричному рівнях дослідження міжнародних відносин.
4. Понятійно-категоріальний апарат ТМВ.

Ключові терміни: міжнародні відносини, об'єкт міжнародних відносин, предмет міжнародних відносин, теорія міжнародних відносин, методологія, суб'єктивізм, об'єктивізм, зовнішня політика, міжнародна політика, світова політика.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні слід розглянути; дефініції, предмет та структуру науки про міжнародні відносини; міжнародні відносини як предмет дослідження окремих наук; необхідність загальнотеоретичного осмислення міжнародних процесів.

Друге питання вимагає розгляду сучасних тенденцій в розвитку методологічної бази теорії міжнародних політичних відносин.

Третє питання вимагає висвітлення методів і методики емпіричних досліджень.

У четвертому питанні потрібно розглянути співвідношення категорій «зовнішня політика», «міжнародні відносини» і «світова політика».

Контрольні запитання і завдання:

1. Проаналізуйте основні наукові підходи щодо визначення сутності поняття «міжнародні відносини». Яке, на Ваш погляд, є найбільш вживаним.
2. Які наукові дисципліни вивчають безпосередньо міжнародні відносини?
3. Визначте та охарактеризуйте методи, які застосовуються на теоретичному рівні дослідження міжнародних відносин.
4. Назвіть основні наукові категорії, якими оперує сучасна теорія міжнародних відносин. Надайте їх визначення.

Питання самостійної роботи:

1. Визначити основні етапи формування науки про міжнародні відносини.
2. Описати структуру міжнародних відносин.
3. Сформулювати визначення та предмет теорії міжнародних відносин.
4. Визначити об'єкт та предмет міжнародних відносин.
5. Розкрити історичні види міжнародних систем.

Рекомендована література:

1. McGlinchey Stephen. Foundations of International Relations. London: Bloomsbury, 2022. 237 p.

2. Алексєєнко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір: підруч. / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. І. В. Алексєєнко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 164 с.
3. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
4. Дністрянський М. С. Геополітика: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 436 с.
5. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.
6. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2004. 293 с.
7. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
8. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
9. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 863 с.
10. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
11. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
12. Суботін А. А., Каменецький М. С. Теорія міжнародних відносин: посібник-хрестоматія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2007. 192 с.
13. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с.
14. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин. Львів: Новий Світ-2000, 2010. 360 с.

Тема: Сучасні наукові підходи до розуміння міжнародних відносин: геополітика, глобалізація, цивілізаціологія, регіоналістика.

Лекційне заняття 2.

План заняття:

1. Особливості міжнародних відносин кінця ХХ початку ХХІ ст.
2. Геополітика як складова теорії міжнародних відносин.
3. Глобалізація як процес формування єдиної системи міжнародних відносин.
4. Цивілізаціологія та формування єдиної міжнародної цивілізації.

Ключові терміни: геополітика, глобалістика, глобалізація, цивілізаціологія.

Питання самостійної роботи:

1. Розкрийте проблеми збереження державного суверенітету в умовах глобалізації.
2. Опишіть суть цивілізаційного підходу з позиції теорії міжнародних відносин.
3. З'ясуйте роль України як геополітичного центру Європи для подальших трансформаційних змін у світовому просторі.

Рекомендована література:

1. McGlinchey Stephen. Foundations of International Relations. London: Bloomsbury, 2022. 237 p.
2. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
3. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір: монографія / за ред. д-ра політичних наук, професора О. В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої Історії НАН України», 2019. 317 с.
4. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.
5. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
6. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.

7. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжоли. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 863 с.
8. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
9. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с.
10. Єремєєва І. А. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти: підруч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

**Тема: Історія розвитку та вивчення міжнародних відносин в соціально-політичній думці.
Характеристика історичних систем міжнародної відносин.**

Лекційне заняття 3-4.

План заняття:

1. Теоретичні дослідження міжнародних відносин в епохи Стародавнього Світу.
2. Теоретичні дослідження міжнародних відносин в Середні віки.
3. Політичний реалізм в теорії і практиці міжнародних відносин.
4. Міжнародні відносини період Вестфальської та Віденської міжнародної систем.
5. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.
6. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин та постбіполярний світ.

Семінарське заняття 2.

План заняття:

1. Міжнародно-політична думка Стародавньої Індії та Китаю.
2. Міжнародно-політична думка античної Греції та Риму.
3. Міжнародно-політична думка Середньовіччя.
4. Міжнародно-політична думка епохи Відродження.

5. Міжнародно-політична думка Нового часу.

Ключові слова: альянс, союз, федерація, дипломатія, посольство, діаспора, конфуціанство, легізм, буддизм, імперія, поліс, амфікції, схоластика.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує аналізу проблеми міжнародних відносин в політичній думці Стародавнього світу. Доцільно розглянути вчення Каутілья і його давньоіндійський трактат «Артхашастра»; конфуціанство, як одне з головних політичних вчень стародавнього Китаю та розвиток теоретичних уявлень про міжнародні відносини в легізмі (Гуан Чжун, Шан Ян).

У другому питанні потрібно зосередити увагу на форми міжнародних зв'язків у Давній Греції; розглянути грецьку колонізацію Середземного та Чорного морів; наростання протиріч між Афінами та Спартою; Пелопоннеську війну (431-404 рр. до н. е.); походи Олександра Македонського на Схід та їх міжнародні наслідки. Окремо потрібно звернути увагу та особливості давньоримської дипломатії; формування міжнародного права, зовнішню політику Римської республіки та Римської імперії, а також проаналізувати середземноморську систему міждержавних відносин в VI ст. до н. е. – V ст. н. е.

Третє питання вимагає висвітлення: особливостей міждержавних відносин у добу раннього Середньовіччя; аналіз ідей християнства і середньовічних уявлень про світовий порядок; системи феодальної ієрархії та дипломатія сеньйорів; ролі династичних зв'язків у міжнародних відносинах доби Середньовіччя; вплив християнства, хрестових походів та лицарства на формування зовнішньополітичних доктрин Середньовіччя. Відповідь на питання передбачає аналіз дипломатії Київської Русі та наслідки для міжнародних відносин утворення Арабського халіфату. У відповіді також доцільно розглянути основні теоретичні та політичні аспекти теорії міжнародних відносин у вченнях Августина Блаженного та Фоми Аквінського.

Четверте питання акцентує увагу на уявленнях про міжнародні відносини в політичній думці епохи Відродження; вплив Великих географічних відкриттів та ідеології гуманізму й Реформації на зовнішню політи-

ку провідних держав. Доцільно розглянути основні положення вчення Ніколи Макіавеллі та ідею створення універсальної європейської континентальної імперії.

У п'ятому питанні потрібно зосередити увагу на розвитку теорії міжнародних відносин у Новий час; ідеях Еразма Роттердамського і Гюго Гроція про міжнародні відносини; концепції міжнародних відносин Іммануїла Канта та поглядах представників марксистської парадигми на міжнародні відносини. Окремо слід розглянути вплив країн Близького Сходу та Азії на міждержавні відносини в кінці XVI – першій половині XVII ст. (утворення та міжнародне становище Османської імперії та Імперії Великих моголів).

Контрольні запитання і завдання:

1. Назвіть і охарактеризуйте основні напрямки щодо вивчення міжнародних відносин в Античній Греції.
2. Назвіть і охарактеризуйте основні напрямки щодо вивчення міжнародних відносин в Стародавньому Римі.
3. Чим обумовлено розвиток теорії міжнародних відносин у Новий час.
4. Який внесок у формування теорії міжнародних відносин зробили представники французької і англійської міжнародно-політичної думки Нового часу?

Питання самостійної роботи:

1. Міжнародні відносини в історії соціально-політичної думки.
2. Розкрийте основний зміст давньоіндійського трактату «Артхашастра» з точки зору теорії міжнародних відносин.
3. На чому ґрунтуються теоретичні уявлення про міжнародні відносини в конфуціанстві і легізмі?
3. Назвіть і охарактеризуйте основні напрямки щодо вивчення міжнародних відносин в Античній Греції.
4. Визначте основні теоретичні та політичні аспекти теорії міжнародних відносин у вченні А. Блаженного та Ф. Аквінського.
5. Чим обумовлено розвиток теорії міжнародних відносин у Новий час?

Семінарське заняття 3.

План заняття:

1. Загальна характеристика Вестфальської міжнародної системи.
2. Віденська міжнародна система: епоха «Європейського концерту».
3. Версальсько-Вашингтонська міжнародна система.
4. Біполярний розвиток світу в період Ялтинсько-Потсдамської міжнародної системи.
5. Міжнародна система на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Ключові слова: національна держава, національний суверенітет, державний суверенітет, євроцентризм, Світова війна, превентивна дипломатія, гуманітарна інтервенція.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує розгляду процесу формування принципів міжнародних відносин на основі Вестфальської моделі; розгляду Вестфальських мирних договорів як правової бази міжнародної системи та аналізу Вестфальської системи міжнародних відносин як системи балансу сил.

У контексті другого питання потрібно розглянути керівні принципи Віденської системи; проаналізувати «Європейський концерт» та європейську дипломатію миру 1815-1897; розглянути співвідношення сил між головними державами та блоками напередодні Першої світової війни та розкрити особливості виникнення військово-політичних союзів та погіршення міжнародної ситуації на початку ХХ століття.

Третє питання вимагає висвітлення: співвідношення сил на міжнародній арені після закінчення Першої світової війни; міжнародне значення 14 пунктів президента Вудро Вільсона та Версальського договору як першої у світі спроби запобігти війні; міжнародне значення Генуезької та Гаазької конференцій та змісту і мети політики колективної безпеки в Європі.

У четвертому питанні слід зацентувати увагу на: новій розстановці сил на світовій арені після 1945 року; етапах «Холодної війни» та блоковому протистоянні; локальним конфліктам після Другої світової війни та їх результатам та впливу на міжнародну ситуацію; деколоніза-

ції та утворенні нових незалежних держав; процесу зняття міжнародної напруги та погіршенню міжнародних відносин у другій половині 70-х – на початку 80-х; позитивних змінах та тенденціях розвитку міжнародних відносин у період «перебудови» в СРСР та на політиці роззброєння.

У п'ятому питанні потрібно зосередити увагу на формуванні системи міжнародних відносин після завершення холодної війни та на дискусіях щодо полярності сучасного світу.

Контрольні запитання і завдання:

1. Охарактеризуйте європейську політичну ситуацію напередодні формування Вестфальської міжнародної систем.
2. Основні риси міжнародних відносин періоду «європейського концерту».
3. Нова розстановка сил в світу під час Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.
4. Охарактеризуйте головні причини загострення відносин між провідними державами наприкінці XIX – на початку XX ст.
5. Особливості біполярної та поліцентричної міжнародних систем в другій половині XX – на початку XXI ст.

Питання самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте головні геополітичні наслідки боротьби північно-американських колоній Англії за незалежність.
2. Вплив революційних та наполеонівських воєн на світову політику.
3. Якою мірою на зовнішню політику провідних держав впливала національно-визвольної боротьби народів Латинської Америки, Центральної та Південної Європи?
4. Дайте характеристику «14 пунктів» В. Вільсона.
5. В чому полягає головне міжнародне значення перемоги країн антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні?
6. Особливості біполярної та поліцентричної міжнародних систем в другій половині XX – на початку XXI ст.

Рекомендована література:

1. Брусиловська О. І., Коваль І. М. Історія міжнародних відносин (сер. III тис. до н.е. – сер. XVII ст. н.е.): навч.-метод. посібн. для студ. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса: Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2013. 188 с.

2. Булик М. В. Історія міжнародних відносин у давні часи: навчальний посібник. Маріуполь: МДУ, 2017. 274 с.
3. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір: монографія / за ред. д-ра політичних наук, професора О. В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої Історії НАН України», 2019. 317 с.
4. Історія міжнародних відносин: підруч. / І. В. Алексеєнко, А. Х. Маргулов, І. А. Єремєєва, М. В. Несправа. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
5. Кочан Н. Роттердамський Еразм Дезідерій. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 643
6. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
7. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
8. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 863 с.
9. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
10. Нікколо Макіавеллі. Флорентійські хроніки. Державець / переклад з італійської Анатоль Перепадя. Харків: Будинок друку, 2013. 470 с.
11. Святий Августин. Сповідь / переклад з латини Юрія Мушака. 3-є видання. Київ: Основи, 1999. 319 с.
12. Суботін А. А., Каменецький М. С. Теорія міжнародних відносин: посібник-хрестоматія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2007. 192 с.
13. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с.
14. Томас Гоббс. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / переклад з англійської: Ростислав Димерець, Володимир Єрмоленко, Наталія Іванова, Євген Мірошніченко, Тетяна Олійник; передмова та примітки: Тамара Польська та Віктор Малахов. Київ: Дух і Літера, 2000. 600 с.

Тема: «Канонічні» парадигми в теорії міжнародних відносин. «Великі дебати».

Лекційне заняття 5-6.

План заняття:

1. Проблема класифікації наукових концепцій.
2. «Канонічні» парадигми: основні положення.
3. «Великі дебати»: місце в них політичного реалізму і ідеалізму.
4. Положення неореалізму та неолібералізму, основні суперечності між ними.
5. Світ-системна теорія. Неомарксизм.
6. Модерністські теорії міжнародних відносин.

Семінарське заняття 4.

План заняття:

1. Реалізм в теорії міжнародних відносин.
2. Лібералізм в теорії міжнародних відносин.
3. Марксизм в теорії міжнародних відносин.
4. «Великі дебати».

Ключові слова: реалізм, політичний реалізм, лібералізм, політичний лібералізм, ідеалізм, політичний ідеалізм, марксизм, національний інтерес.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання вимагає характеристики 5 етапів становлення політичного реалізму. При відповіді доцільно проаналізувати погляди теоретиків сучасного політичного реалізму: Ф. Шумана, К. Нібура та Г. Моргентау, а також співвідношення понять «національна сила» та «національна могутність»

Друге питання вимагає розгляду основи лібералізму та практичної реалізації ідей лібералізму в статутах Ліги Націй та ООН, а також особливостей відмови від використання сили в міжнародних відносинах.

У контексті третього питання слід проаналізувати марксистське розуміння сутності міжнародних відносин.

Четверте питання акцентоване на «великих дебатах» між представниками різних наукових шкіл та течій в теорії міжнародних відносин: перші дебати (40-і роки ХХ ст.) між ідеалістами та реалістами; другі дебати (60-70-і рр. ХХ ст.) між традиціоналістами та модерністами (біхевіористами); треті дебати (з 70-х рр. ХХ ст.) між реалістами, лібералістами та конструктивістами.

Контрольні запитання і завдання:

1. Які наукові школи в ТМВ вважають класичними? У чому їх особливості?
2. Назвіть науковців, вчення яких стояло у витоків ідеалізму, реалізму, марксизму.
3. Які причини спонукали до виникнення «великих дебатів»? Між якими течіями вони тривали і чим завершилися?

Питання самостійної роботи:

1. Які причини спонукали до виникнення «великих дебатів»? Між якими течіями вони тривали і чим завершилися?
2. Дебати між лібералізмом, реалізмом та радикальними теоріями міжнародних відносин.

Семінарське заняття 5.

План заняття:

1. Положення неореалізму та неолібералізму, основні суперечності між ними.
2. Світ-системна теорія І. Валлерстайна.
3. Модерністські теорії міжнародних відносин.

Ключові терміни: неореалізм, фемінізм, неолібералізм, «світ-система», біхевіоризм, модернізм, неомарксизм, периферійність.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути: неореалізм (К. Уолтц, Р. Гілпін) та неолібералізм (Дж. Най, Р. Кеохзін, Р. Лебо) та їх відмінність від класичного реалізму та ідеалізму; теорію «демократичного миру» і критику неореалізму та неолібералізму.

Друге питання потребує аналізу теорії світосистем (І. Валлерстайн) та основних принципів неомарксистських теорій: несиметричність, нерівність в світовій системі, суперечності між «центром» і «периферією», експлуатація «третього світу» (Півдня) «першим» (Північчю).

Третє питання вимагає розгляду поглядів Л. Річардсона, Д. Істона та Ю. Габермаса на міжнародні відносини. В даному питанні доцільно згадати про «біхевіористичну революцію» та принципи модернізму, а також про системні теорії міжнародних відносин, кризу теорії міжнародних відносин: раціоналізм і рефлексіонізм, про школу стратегічного аналізу та про феміністичні теорії міжнародних відносин.

Контрольні запитання і завдання:

1. У чому особливість світ-системної теорії? Назвіть її прихильників.
2. Суть системної теорії міжнародних відносин.
3. Криза теорії міжнародних відносин: раціоналізм і рефлексіонізм.

Питання самостійної роботи:

1. Системний підхід до вивчення міжнародних відносин.
2. Правовий напрям досліджень в рамках «ідеалізму».
3. Теорії зв'язку, «теорія поля», системні теорії.

Рекомендована література:

1. Spindler M. International Relations: A Self-study Guide to Theory. Columbia University Press, 2013. 232 p.
2. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.

Тема: Класичні геополітичні концепції.

Лекційне заняття 7.

План заняття:

1. Німецька школа геополітики.
2. Британська школа геополітики.
3. Американська геополітична школа.

Семінарське заняття 6.

План заняття:

1. Теорія «морської могутності» А. Мехена.
2. Особливості «Континентального блоку» К. Хаусхофера.
3. Концепція «номоса» К. Шмітта.
4. Теорія «Хартленда» Г. Маккіндера.
5. Концепція «Rimland» Н. Спайкмена.

Ключові терміни: геополітика, атлантизм, панрегіоналізм, номос, «середина земля» (хартленд), телурократія, таласократія, Rimland, геополітичний регіон, геополітичний субрегіон, Бегемот, Левіафан, внутрішній океан, внутрішнє море, зовнішній.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні слід проаналізувати: ідею переваги морської держави над континентальною; вихід до океану, розвиток військово-морського і торгового флотів – як фактори історичного сходження Європи і США; торгівлю як інструмент міжнародної політики; «морську долю» США та шість критеріїв (факторів) планетарного статусу держави: географічне розташування, конфігурація держави і кількість портів, протяжність берегової лінії (чим більше тим краще), чисельність населення країни, національний характер та політичний характер управління; формула морської могутності держави.

У контексті другого питання потрібно з'ясувати: вплив на К. Гаусхофера ратцелівських понять «життєвий простір» і «простір як фактор

сили»: право сили у геополітиці; «справедливий» варіант вирішення проблеми кордонів; переваги континентальної держави над морською. При відповіді на питання доцільно розкрити ідею «світового острова» К. Хаусгофера, доктрину континентального блоку, геополітичну вісь: Берлін-Москва-Токіо, концепцію «великого простору» та моделі геополітичних панрегіонів К. Хаусгофера: Пан-Америка, Євро-Африка, Пан-Азія, Пан-Росія.

Третє питання потрібно розглядати в контексті аналізу простору як основи держави, права і соціальної реальності. При відповіді потрібно: розкрити концепцію «номосу» Землі; геополітичне протистояння «номосу» Землі (Суші) та «номосу» Моря; проаналізувати символізм сили «Суші» – Бегемота та сили «Моря» – Левіафана а також символи – Дім і Корабель. При відповіді доцільно звернути увагу на: передбачення великої цивілізаційної катастрофи: порушення рівноваги між Сушею і Морем, відірваність людства від Грунту, поява третього силового поля – повітряного простору, ідеї рівноваги між пануючими блоками (Великими незалежними просторами), теорією «Великого простору» (Grossraum) та цивілізаційним дуалізмом протистояння Великих просторів – англосаксонського (таласократії) і континентально-європейського.

У четвертому питанні слід зацентувати увагу на: визначальній ролі простору; понятті «центральне» в теорії Г. Маккіндера; геополітичній моделі світу; планетарному значенні Євразійського континенту («Серцю світу» або Хартленду (Heartland)); поняттю «Великий внутрішній півмісяць» або Римленд (Rimland); поняттю «Зовнішній півмісяць» або Світовий острів; ідеї геополітичного дуалізму (зіткнення телурократії та таласократії) та важливості розвитку сухопутних і повітряних комунікацій.

У п'ятому питанні потрібно зосередити увагу на: «інтегрованому контролі над територіями» (тобто системі глобальної безпеки США), поняттю Rimland як ключової зони світу; моделі «Хартленд-Римленд». При розгляді питання потрібно розкрити геополітичну формулу Н. Спайкмена, десять критеріїв геополітичної могутності держави та розкрити сутність понять «Серединний Океан» («Midland Ocean») та «Внутрішнє море» (mare internum).

Контрольні запитання і завдання:

1. Причини формування геополітики як окремого напрямку вивчення наприкінці XIX ст.

2. Особливості геополітичних концепції євразійства.
3. Геополітичний рівень планетарного дуалізму.
4. Суперечність «Схід – Захід» як цивілізаційний рівень відносин сил планетарного дуалізму.

Питання самостійної роботи:

1. Зв'язок між геополітичними концепціями та зовнішньою політикою Німеччини першої половини ХХ ст.
2. Основні етапи становлення та еволюції концепції Хартленда Х. Маккіндера.
3. Вплив геополітичних концепцій Н. Спайкмена на розвиток північно-американської школи на початку 50-х рр. ХХ ст.

Рекомендована література:

1. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
2. Геолінгвістика. Геополітика. Геостратегія : хрестоматія / Tempus Joint Proect 530360-TEMPUS-1-2012-1GE-TEMPUS-JPCR ; DIMTEGU – «Розвиток та впровадження освітніх програм мультилінгвальної підготовки вчителів в університетах Грузії та України» = DIMTEGU – «Development and Introduction of Multilingual Teacher Education Programs at Universities of Georgia and Ukraine»; [редкол.: А. І. Анісімова, І. С. Попова]. Дніпро: ЛІРА, 2016. 227 с.
3. Геополітика: енциклопедія / [Є. М. Суліма та ін.]; за ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Київ: Знання України, 2012. 919 с.
4. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія: підруч. для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 415 с.
5. Дністрянський М. С. Геополітика: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 436 с.
6. Ігнат'єва Т. В. Геополітика України в категоріях і поняттях: минуле та сучасність: навч. посіб. [для студентів ВНЗ спец. «Політологія», «Історія України»]. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2015. 111 с.
7. Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. Київ: МАУП, 2004. 293 с.
8. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
9. Манжола В., Божко С. Маккіндер Галфорд Джон. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 420.

10. Політична географія і геополітика: навч. посіб. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл. / Б. П. Яценко [та ін.]. Київ: Либідь, 2007. 256 с.
11. Рудницький С. Л. Історія. Геополітика. Географія: [в 5 кн.] / [упоряд. О. Ковалевська; пер. з нім, чес., рос. І. Андрущенко]. Київ: Темпора, Кн. 1: Історія. Теорія. Методологія. Термінологія. 2017. 735 с.
12. Угрин Л. Спайкмен Ніколас Джон. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 681.
13. Угрин Л. Челлен Рудольф. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 775.
14. Шульга М. А. Геополітика: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Київський університет, 2017. 239 с.

Тема: Теоретичні дискусії з проблем міжнародних відносин після закінчення «холодної війни».

Лекційне заняття 8.

План заняття:

1. Теорія мондіалізму Ф. Фукуяма.
2. Цивілізаційна теорія С. Хантінгтона.
3. Теорія конвергенції З. Бжезінського.
4. «Третя хвиля» Е. Тоффлера.
5. Сучасні геополітичні теорії поліцентричності та ієрархії.

Семінарське заняття 7.

План заняття:

1. Концепція «кінця історії» Ф. Фукуяма.
2. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
3. Еволюція геополітичної концепції З. Бжезінського.
4. Концепція «постіндустріального суспільства» Е. Тоффлера.
5. Особливості геостратегічних зон С. Коена.

Ключові терміни: мондіалізм, цивілізація, теорія конвергенції, гегемонія, ієрархія, «країна-ворота», геополітичний регіон, геостратегічний простір, геостратегічна область, зіткнення цивілізацій.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання вимагає характеристики сутності мондіалізму, теорії «кінця історії», теорії історичного розвитку та рівням розвитку демократії, аналізу категорії «Ядра-центри». При побудові відповіді на питання доцільно розглянути особливості виходу на політичну арену націоналізму та ісламізму, а також інформаційно-технологічну та біотехнологічну революції як умови життя сучасної людини.

У другому питанні потрібно зосередити увагу на: закінченні «холодної війни» і перетворенні світової політики у багатополюсну і поліцивілізаційну; посиленні культурної детермінанти у поведінці держав; визначенні локальної політики як політики етнічної, а глобальної політики – політики цивілізацій; спільність культури і цивілізації, як чинника формування нових союзів і об'єднань; лінії розлому між цивілізаціями – це лінії конфліктів у глобальній політиці (дві форми міжцивілізаційного конфлікту: конфлікти по лінії розлому (локальний рівень чи мікрорівень); конфлікти між стержневими державами (глобальний рівень чи макрорівень).

Третє питання вимагає висвітлення Євразії – світової шахівниці геополітичної гри за глобальне верховенство. Питання передбачає аналіз стратегії керування геополітичними інтересами; глобальність американської гегемонії та чотирьох вирішальних сфер глобальної влади (військова, економічна, технологічна, культурна); рис нового міжнародного порядку під верховенством США; України як нового і важливого простору на євразійській шахівниці (геополітична вісь) та значення Європи як важливого геополітичного плацдарму Америки на євразійському континенті.

У четвертому питанні слід зацентувати увагу на інформаційній цивілізації, інформаційному суспільстві та поняттям «Третя хвиля», техносфера та інфосфера.

У п'ятому питанні потрібно зосередити увагу на теорії сучасного світовлаштування: моделі геостратегічних сфер та геополітичних регіонів С. Коена; поліцентричності та ієрархічності; поняттями «країни-ворота», геостратегічна область та геостратегічний регіон.

Контрольні запитання і завдання:

1. У чому особливість світ-системної теорії?
2. Концепція геополітичних коаліцій після завершення «холодної війни».
3. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона та її відповідність реаліям сучасного міжнародного життя.
4. Особливості національного самовизначення в умовах постіндустріальної цивілізації.

Питання самостійної роботи:

1. Місце України в теорії «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
2. Шляхи глобального верховенства З. Бжезинського.
3. Проблема віртуальної залежності в інформаційному суспільстві.

Рекомендована література:

1. Алексеєнко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір: підруч. / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. І. В. Алексеєнко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 164 с.
2. Бжезинський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / пер. з англ. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
3. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
4. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах / з передм. Френсіса Фукуями; пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2020. 441 с.
5. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса; ред. пер. В. Шовкун. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 475 с.
6. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / пер. з англ. Тетяна Сахно. Київ: Наш Формат, 2020. 185 с.
7. Хантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / пер. з англ. Наталії Климчук. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Тема: Сутність та класифікація міжнародних систем.

Лекційне заняття 9.

План заняття:

1. Поняття та структура міжнародних систем.
2. Ієрархія міжнародних систем та її найважливіші закономірності.
3. Типи міжнародних систем.
4. Особливості та закономірності еволюції міжнародних систем.

Семінарське заняття 8.

План заняття:

1. Системний підхід в аналізі міжнародних відносин.
2. Ієрархія міжнародних систем.
3. Типологія міжнародних систем.
4. Закономірності еволюції міжнародних систем.

Ключові терміни: Міжнародна система, підсистема відносин, біполярна система, монополярна система, мультиполярна система, система балансу сил, інтеграція, ієрархічна система, жорстка біполярна система, гнучка біполярна система, баланс сил, універсальна система, система одиничного вето.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує аналізу міжнародної система як одного з рівнів аналізу міжнародних відносин. Для розкриття питання доцільно проаналізувати поняття «система», «міжнародна система», розглянути процес виникнення і сутність системного підходу; розглянути системний підхід через проблему рівнів аналізу в теорії міжнародних відносин;

системи міжнародних відносин, їх елементи, чинники становлення та специфіку; та розкриваючи суть.

У контексті другого питання потрібно з'ясувати: структуру міжнародної системи; основні підходи та критерії класифікації міжнародних систем; ієрархію міжнародних систем та її основні закономірності; регіональні підсистеми та глобальну міжнародну систему.

Третє питання вимагає висвітлення типів міжнародних систем за Е. Чемпелем (імперіальна, гегемонічна, ієрархічна та егалітарна міжнародні системи) та М. Капланом (гнучка біполярна система, жорстка біполярна система, універсальна система, ієрархічна система, система одиночного вето, система балансу сил), а також проаналізувати типології міжнародних систем в парадигмі політичного реалізму (біполярна, мультиполярна, рівноважна та імперська міжнародні системи).

Четверте питання акцентоване на: законах функціонування й трансформації міжнародних систем; факторах трансформації міжнародних систем; чинниках, що забезпечують функціонування та стабільність міжнародної системи; особливостях та закономірностях історичної еволюції міжнародних систем; умовам переходу від біполярної до мультиполярної системи та динаміці розвитку сучасної глобальної системи.

Контрольні запитання і завдання

1. Проаналізуйте типологію політичних систем світу в історичній парадигмі.
2. З'ясуйте специфічні риси біполярної, мультиполярної, рівноважної та імперської міжнародних систем.
3. Визначте та охарактеризуйте закони функціонування й трансформації міжнародних систем міжнародної системи.
4. Ґрунтуючись на наукових концепціях західних науковців визначте переваги біполярних і мультиполярних систем.
5. Розкрийте характер динаміки сучасної глобальної системи.

Питання самостійної роботи:

1. Проаналізуйте яким чином фактори середовища міжнародної системи впливають на її параметри та характеристики.
2. Які фактори впливають на співвідношення тривалості періодів функціонування (повільної еволюції) та розвитку (революційних змін) міжнародної системи?

3. Які «правила поведінки» в термінах М. Каплана можна сформулювати для сучасної системи міжнародних відносин?
4. Сучасну міжнародну систему називають «пост-біполярна», чи не настав час дати їй власну назву?

Рекомендована література:

1. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.
2. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Міжнародні відносини та зовнішня політика України: підручник / Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
5. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
6. Міжнародні організації: навч. посібник / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.
7. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с.

Тема: Держава як ключовий актор міжнародних відносин.

Лекційне заняття 10.

План заняття:

1. Взаємозв'язок і характер стосунків між основними учасниками міжнародних відносин.
2. Держава як ключовий актор міжнародних відносин.
3. Національний суверенітет у системі міжнародних відносин.
4. Поняття національного інтересу в ТМВ.
5. Проблеми типології держав в системі міжнародних відносин.

Семінарське заняття 9.

План заняття:

1. Держава як актор міжнародних відносин.
2. Принцип національного суверенітету у системі міжнародних відносин.
3. Поняття національного інтересу в ТМВ.
4. Регіони окремих держав, як суб'єкти міжнародних відносин. Великі міста та мегаполіси.

Ключові терміни: суб'єкт міжнародних відносин, актор міжнародних відносин, альянс, глокалізація, суверенітет, національний інтерес, регіон, мала держава, мікродержава, наддержава, середня держава, велика держава.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути сутність і роль держави як учасника (актора) міжнародних відносин; проаналізувати походження, функції та історичні форми держави; розглянути ідеї державоцентризму та транснаціоналізму, а також погляди вчених на проблему зміни ролі держави у сучасному світі; розкрити ієрархію держав на міжнародній арені та роль міждержавних відносин у системі міжнародних відносин.

У другому питанні слід зацентрувати увагу на аналізі національно-державного суверенітету та його значенню у міжнародних відносинах та розкрити засоби обмеженості національного суверенітету (добровільне та примусове обмеження).

У третьому питанні потрібно розглянути елементи національно-державного інтересу (воєнна безпека, економічне процвітання і розвиток, державний суверенітет) та види національних інтересів за Г. Моргантау (постійні або фундаментальні, минуці або проміжні, інтереси виживання, життєві інтереси, периферійні або дрібні інтереси), а також проаналізувати взаємодію інтересів та процеси утворення союзів і блоків.

Четверте питання акцентоване на: вузькому і широкому розумінні регіону; внутрішній та зовнішній регіоналізації; загальній характеристиці рівнів регіоналізації (макрорівень, мезорівень, мікрорівень). При відповіді

доцільно розглянути регіоналізацію як важливий фактор зовнішньої і внутрішньої політики сучасних держав та висвітлити взаємозв'язок процесів регіоналізації та глобалізації, а також розглянути великі міста та мегаполіси як нетрадиційних («нові») акторів сучасної світової політики.

Контрольні запитання і завдання:

1. Назвіть головні елементи, які розкривають зміст поняття «держава».
2. У чому полягає суверенність влади держави?
3. Яке значення має національно-державний суверенітет у міжнародних відносинах?
4. Охарактеризуйте політичний характер міждержавних стосунків.
5. У чому полягає політична роль мегаполісів в житті держави?
6. Визначте особливості регіонів окремих держав як актора міжнародних відносин.
7. Проблема збереження державного суверенітету в умовах глобалізації.

Питання самостійної роботи:

1. З'ясуйте співвідношення понять «актор» і «суб'єкт» міжнародних відносин.
2. Чи завжди учасник є суб'єктом в міжнародних відносинах?
3. Дайте характеристику основних особливостей держави як міжнародного актора.

Рекомендована література:

1. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.
2. Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 156 с.
3. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
5. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 863 с.
6. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.

7. Міжнародні організації: навч. посібник / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.
8. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [В. А. Манжола та ін.; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі]. Київ: Київ. ун-т, 2008. 606 с.
9. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с.
10. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин. Львів: Новий Світ-2000, 2010. 360 с.

Тема: Недержавні суб'єкти міжнародних відносин.

Лекційне заняття 11-12.

План заняття:

1. Історія виникнення та види міжнародних організацій.
2. Організаційні засади функціонування міжнародних організацій.
3. Організаційна діяльність міжнародних міжурядових організацій.
4. Міжнародні політичні та воєнно-політичні організації.
5. Міжнародні організації торговельно-економічної сфери.
6. Міжнародні валютно-фінансові організації.

Семінарське заняття 10.

План заняття

1. Недержавні міжнародні актори: поняття та сутність.
2. Види міжнародних організацій.
3. Транснаціональні корпорації.
4. Фізична особа як актор міжнародних відносин.

Ключові терміни: міжнародні міжурядові організації, міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації (ТНК), групи тиску

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні слід дати характеристику міжнародним організаціям як учасникам міжнародних відносин та розглянути різновиди недержавних учасників міжнародних відносин, їх статус, особливості функціонування й основні критерії диференціації, а також проаналізувати особливості зростання різноманітності міжнародних акторів.

Друге питання продовжує контекст першого та потребує аналізу урядових та неурядових міжнародних організацій, їх видів (етнічні групи, релігійні групи, професійні групи, культурні групи, політичні групи, економічні групи), відмінностей їх функціонування та впливу на міжнародне середовище.

Третє питання потребує аналізу основних принципів транснаціоналізму (взаємозалежність та транснаціоналізація міжнародних відносин) та ролі й місця транснаціональних корпорацій, зокрема транснаціональних злочинних угруповань, в системі міжнародних відносин.

Четверте питання акцентоване на аналізі ролі фізичної особи (індивіду) як актора міжнародних відносин; гуманізації міжнародних відносин та зростанню впливу фізичних осіб на міжнародну систему; проблемі особистості в міжнародній політиці в різних теоріях міжнародних відносин; типології індивідів, залучених в міжнародну політику, визначення мотивації участі в міжнародних відносинах; практиці та інституціональній формі політичної участі індивідів в сфері міжнародної політики.

Контрольні запитання і завдання:

1. Назвіть аспекти діяльності етнічних, релігійних та культурних груп як актора міжнародних відносин.
2. Визначте роль та місце транснаціональних корпорацій в системі міжнародних відносин.
3. Визначте особливості та роль фізичної особи у міжнародних відносинах.
4. Яким чином міжнародна міграція впливає на міжнародні відносини і процеси й пов'язані з ними сфери?

Питання самостійної роботи:

1. Назвіть аспекти діяльності етнічних груп як актора міжнародних відносин.
2. Який вплив мають релігійні групи на політику держав Європи?
3. Який вплив мають фізичних осіб на міжнародну систему?

4. Визначте особливості регіонів окремих держав як актора міжнародних відносин.
5. Яким чином міжнародна міграція впливає на міжнародні відносини і процеси й пов'язані з ними сфери?

Семінарське заняття 11.

План заняття:

1. Міжнародні політичні та воєнно-політичні організації.
2. Міжнародні організації торговельно-економічної сфери.
3. Міжнародні валютно-фінансові організації.

Ключові терміни: міжнародні міжурядові організації, міжнародні неурядові організації.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує розгляду цілей, принципів та функцій організацій системи ООН; організаційно-структурної побудови системи ООН; загальної характеристики основних міжнародних організацій системи ООН; передумов створення ООН та НАТО; організаційної структури НАТО та основних напрямів співпраці НАТО з країнами не членами Альянсу.

У контексті другого питання потрібно з'ясувати сутність та еволюцію системи багатостороннього регулювання торговельно-економічних відносин; завдання, напрями, принципи діяльності Світової організації торгівлі, Конференції ООН з торгівлі і розвитку та Міжнародного торговельного центру ЮНКТАД / СОТ.

Третє питання вимагає висвітлення цілей та функцій міжнародних економічних організацій групи Світового банку; Міжнародного валютного фонду, Банк міжнародних розрахунків (БМР).

Контрольні запитання і завдання:

1. Визначте ознаки неурядових міжнародних організацій.
2. Чи усі неурядові міжнародні організації грають роль міжнародних груп тиску?

Питання самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте діяльність України в Організації Об'єднаних Націй.
2. Основні напрями співпраці України з НАТО.
3. Банк міжнародних розрахунків (БМР) та його роль в умовах глобалізації.

Рекомендована література:

1. Зав'ялова О. В., Сахаров В. Є. Транснаціональні корпорації: навч. посібник. Київ: Національна академія управління, 2008. 239 с.
2. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/en/home>.
3. Міжнародні організації: навч. посібник / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.
4. Міжнародні неурядові організації: навч. посібник / В. В. Балабін [та ін.]; заг. ред. В. В. Балабін. 2-е вид., доп. Київ: Логос, 2009. 129 с.
5. Міжнародні організації: навч. посібник / О. С. Кучик [та ін.]; ред. О. С. Кучик. 2-е вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2007. 749 с.
6. Мокій А. І., Яхно Т. П., Бабець І. Г. Міжнародні організації: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.
7. Північноатлантичний договір. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text
8. Світовий банк. Організація. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/leadership>
9. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://surl.li/ghwjs>
10. Тараненко Г. Г. Міжнародні організації: навч. посіб. Київ: Київ. міжнар. ун-т, 2017. 135 с.
11. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків: Право. 2016. 540 с
12. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_062#Text
13. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації : навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп.. Київ : КНЕУ, 2001. 340 с.

Тема: Сутність та форми міжнародних процесів: міжнародне співробітництво, міжнародні конфлікти та міжнародна інтеграція.

Лекційне заняття 13-15.

План заняття:

1. Сутність та форми міжнародних процесів: міжнародне співробітництво.
2. Сутність та форми міжнародних процесів: міжнародні конфлікти.
3. Сутність та форми міжнародних процесів: міжнародна інтеграція.

Семінарське заняття 12.

План заняття:

1. Співробітництво як форма співіснування у сучасних міжнародних відносинах. Принципи міждержавних відносин.
2. Форми міжнародної співпраці. Міжнародні союзи та коаліції як форми міжнародного співробітництва.
3. Міжнародне співробітництво для подолання глобальних проблем сьогодення.

Ключові терміни: співробітництво, реторсія, коаліція, інтеграція, дипломатія, посольство, глобальна проблема, міжнародні злочини, тероризм, екстрадиція.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання вимагає висвітлення: сутності поняття та історії міжнародного співробітництва; співвідношення понять «мирне співіснування» та міжнародна співпраця; принципу суверенної рівності держав, принципу незастосування сили, принципу мирного розв'язання спорів, принципу невтручання у внутрішні справи держав, принципу територіальної цілісності держав, принципу поваги до прав людини, принципу рівноправності й самовизначення народів та принципу добросовісного виконання зобов'язань.

У контексті другого питання слід розкрити: три форми міжнародної співпраці (двостороння співпраця, багатостороння співпраця та колективна співпраця); взаємозв'язок між міжнародним співробітництвом та інтеграційними процесами; співвідношення понять «співробітництво» та «інтеграція»; причини утворення коаліцій та союзів держав.

У третьому питанні потрібно розглянути співробітництво держав в освітній сфері (проведення спільних наукових проектів, науковий взаємообмін, подолання неосвіченості в світі); співробітництво держав в медичній сфері (лікарі без кордонів та гуманітарні місії Червоного хреста); співробітництво держав у боротьбі із злочинністю (міжнародні злочинність, тероризм, екстрадиція та Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)); та співробітництво держав у боротьбі з екологічними проблемами (політика збереження земельних та водних ресурсів, захист флори та фауни та озонового шару).

Контрольні запитання і завдання:

1. Яким чином глобалізаційні та інтеграційні міжнародні процеси впливають на характер взаємин держав.
2. Наслідки і стан інтеграційних процесів у сучасному світі.
3. Основні напрямки співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.

Питання самостійної роботи:

1. Яким чином глобалізаційні та інтеграційні міжнародні процеси впливають на характер взаємин держав.
2. Неофіційна дипломатія її роль у міжнародних відносинах.
3. Особливості міжнародної співпраці в умовах діджиталізації.

Семінарське заняття 13.

План заняття:

1. Проблема дефініції категорії «міжнародний конфлікт».
2. Класифікація міжнародних конфліктів та їх фази.
3. Міжнародні переговори: сутність, типи, функції.
4. Міжнародна та колективна безпека.

Ключові терміни: міжнародні конфлікти, комбатанти, ескалація, ескалація напруги, превентивна дипломатія, міжнародні переговори, міжнародна безпека, колективна безпека, унілатералізм, колективна обо-

рона, інтеграція, анексія, міжнародний арбітраж, експансія, окупація, сепаратизм.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує аналізу основних категорій конфліктології та основних поглядів на суть та природу міжнародного конфлікту. При відповіді потрібно розкрити базові підходи до аналізу міжнародних конфліктів, історичні типи джерел напруги у міжнародних відносинах та напрями дослідження міжнародного конфлікту.

У другому питанні потрібно зосередити увагу на: характеристиці критеріїв щодо класифікації міжнародних конфліктів; динаміці розгортання міжнародного конфлікту; різновидам міжнародних конфліктів (політичні конфлікти, економічні конфлікти, ідеологічні конфлікти, релігійні конфлікти); співвідношенню збройних та незбройних конфліктів; аналізі локальних, регіональних та глобальних конфліктів; хронології конфліктів (короткострокові, середньострокові та довгострокові конфлікти); аналізі основних фаз/стадій розвитку міжнародного конфлікту (загострення, ескалація та деескалація); аналізі наслідків конфлікту та постконфліктній відбудові.

Третє питання акцентоване на основних формах подолання конфліктних ситуацій у сучасних міжнародних відносинах; основних формах запобігання конфлікту; переговорах, медіації, арбітражу, рішеннях міжнародних судів (трибуналів) при розв'язанні конфліктних ситуацій. Також при відповіді доцільно розкрити основні засоби ООН для врегулювання міжнародних спорів та специфіку миротворчої діяльності регіональних міжнародних організацій.

У четвертому питанні слід зацентувати увагу на понятті та формах міжнародної безпеки: розглянути унілатеральну систему міжнародної безпеки., систему рівноваги сил, блокову систему міжнародної безпеки, систему колективної безпеки та коопераційну систему безпеки.

Контрольні запитання і завдання:

1. Визначити структуру та стадії міжнародного конфлікту.
2. Які Ви знаєте засоби вирішення міжнародних конфліктів?
3. Визначте головні механізми мирного розв'язання міжнародних конфліктних ситуацій.

4. Яким чином забезпечується переговорний процес?
5. Роль міжнародних організацій у врегулюванні та запобіганні міжнародним конфліктам.

Питання самостійної роботи:

1. Співвідношення понять «озброєний конфлікт» та «війна».
2. Роль міжнародних переговорів у врегулюванні міжнародних конфліктів.
3. Схарактеризуйте превентивну дипломатію.
4. Розкрийте сутність технології переговорів.
5. Концепція «керування/управління конфліктом».
6. Виділіть основні причини конфліктної поведінки держав.

Рекомендована література:

1. Європейська інтеграція та міжнародна співпраця = European integration and international cooperation : посібник / [В. А. Мандрагеля та ін.]; за заг. ред. В. А. Мандрагелі, Л. А. Шереметьєвої. Київ: НАДУ, 2016. 286 с.
2. Єремєєва І. А. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти: підруч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.
3. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. Київ: Либідь, 2009. 352 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
5. Пазізіна К. В., Уніят А. В. Світова та європейська інтеграція: навч. посібник. Тернопіль, 2013. 258 с.
6. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
7. Філософія інтеграції: монографія / за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗақДУ, 2011. 544 с.

Тема: Правові принципи регулювання міжнародних відносин.

Лекційне заняття 16.

План заняття:

1. Визначення, форми, роль та значення міжнародного права.
2. Суб'єкти, об'єкти та функції міжнародного права.
3. Міжнародне право та політика.
4. Ідеологія та міжнародне право.
5. Релігія та міжнародне право.
6. Система міжнародного права.
7. Міжнародні правові організації.
8. Норми і закони міжнародного права.
9. «Міжнародне право» та «міжнародне гуманітарне право».

Семінарське заняття 14.

План заняття:

1. Особливості правового регулювання міжнародних відносин.
2. Право прав людини і міжнародне гуманітарне право.

Ключові терміни: міжнародне право, міжнародне гуманітарне право, міжнародне приватне право, правонаступництво, міжнародне публічне право, комбатант, правосуддя перехідного періоду.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує аналізу місця правових норм у сфері міжнародних відносин; історичних форм та особливостей регулятивної ролі міжнародного права (теологічна, метафізична, антропоморфна ролі). При відповіді доцільно розглянути суб'єктів міжнародного права, доктрину природного права та основні принципи сучасного міжнародного права.

У контексті другого питання слід розглядати співвідношення права прав людини і міжнародне гуманітарне право. При відповіді радимо розглянути: концепції дотримання прав людини і державний суверенітет;

проблему «гуманітарного втручання» у сучасних міжнародних відносинах; міжнародні гуманітарні організації, що надають допомогу в період збройного конфлікту; особливості відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права та проаналізувати правосуддя перехідного періоду

Контрольні запитання і завдання:

1. Проаналізуйте відмінності сучасного міжнародного права від міжнародного права попередніх історичних епох.
2. Назвіть види правонаступництва держав.

Питання самостійної роботи:

1. Розкрийте роль принципу поваги до прав людини в умовах розвитку сучасних міжнародних відносин.
2. Дайте загальну характеристику універсальних і регіональних міжнародно-правових актів у галузі захисту прав і свобод людини.

Рекомендована література

1. Андрейченко С. С., Грушко М. В., Музика В. В. Міжнародне публічне право. Основні галузі та інститути: навч.-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2021. 290 с.
2. Анцелевич Г. О., Покрещук О. О. Міжнародне публічне право. Особлива частина: навч. посіб. Українська академія зовнішньої торгівлі. Київ: Вид-во УАЗТ, 1999. 378 с.
3. Буткевич О. В. Міжнародне право XXI ст.: утвердження концепції «живого права». *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 37-47.
4. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник для закладів середньої освіти / М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, Н. Хендель; за ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к. ю. н. Т. Короткого. Київ: УГСПЛ; Одеса: Фенікс, 2019.
5. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text
6. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків, 2020. 544 с.
7. Дмитрієв А. І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право. Київ, 2001. 425 с.
8. Міжнародне правосуддя: навч.-метод. посіб. / [О. К. Канєнберг-Сандул та ін.; за ред. О. В. Бігняк]. Одеса: Фенікс, 2020. 94 с.
9. Перепьолкін С. М., Сироїд Т. Л., Філяніна Л. А. Міжнародне право: словник-довідник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Т. Л. Сироїд. Харків: Юрайт, 2014. 403 с.

10. Погребняк С. Загальні принципи права, як джерело права. *Вісник академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 14-25.
11. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
12. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
13. Степанюк А. А. Міжнародне приватне право: теоретичні аспекти правового регулювання. Харків: Майдан, 2005. 200 с.
14. Філатов В. В. Імплементція міжнародних норм як основний засіб удосконалення національного законодавства. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 392-395.
15. Черкес М. Ю. Міжнародне право: підручник. 2-е вид., стер. Київ: Знання, 2001. 284 с.

Тема: Міжнародна дипломатія.

Лекційне заняття 17.

План заняття:

1. Дипломатія, дипломати, дипломатична служба.
2. Дипломатія у структурі міжнародних відносин.
3. Державні органи управління і дипломатія.
4. Основні напрямки діяльності дипломатичного представництва.

Семінарське заняття 15.

План заняття:

1. Дипломатичні відносини. Державні органи управління та дипломатія.
2. Класи дипломатичних представників: посол, посланець, повірений у справах. Представництво за сумісництвом.
3. Структура диппредставництва.
4. Основні напрямки та форми роботи посольства.

Ключові терміни: дипломатія, посол, дипломатичні віза, дипломатична пошта, дипломатичне представництво іноземної держави, аташе, дипломат, дипломатичні відносини.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути: сутність, виникнення та розвиток дипломатичної діяльності; основні функції дипломатії та різновиди дипломатії (економічна дипломатія, цивільна дипломатія, євро-дипломатія тощо); необхідні риси дипломата (безмежний патріотизм, висока інтелігентність, глибокий професіоналізм); дипломатичне представництво; дипломатичне листування; дипломатичний прийом та дипломатичні переговори. В даному питанні доцільно розкрити взаємозв'язок державних органів управління та дипломатії (парламент, президент, уряд, відомство закордонних справ та їх роль у зовнішній політиці держави), розподіл зовнішньополітичних повноважень між гілками влади та механізм підготовки та ухвалення зовнішньополітичних рішень.

У контексті другого питання потрібно з'ясувати особливості міжнародного визнання держави де-факто та де-юре; встановлення дипломатичних відносин між державами; розглянути класи дипломатичних представників (посол, посланець, повірений у справах). Питання потребує аналізу особливостей відкриття диппредставництв, призначення дипломатичних представників та видання довірчих, відгукних та відпускних грамот.

У контексті третього питання потрібно розкрити структуру представництв; проаналізувати особливості призначення співробітників диппредставництв (дипломати (кар'єрні та запрошені), адміністративно-технічний персонал, обслуговуючий персонал) та розкрити особливості статусу військових аташе.

Четверте питання акцентоване на функціях диппредставництв, які описані у Віденській конвенції 1961 р. В контексті даного питання доцільно розкрити: особливості представництва дипломатами та захисту інтересів своєї держави та її громадян; порядок ведення переговорів із владою країни перебування та вивчення країни перебування; особливості роботи із засобами масової інформації, аналітичної роботи дипломатів та процесу інформування центру (свого МЗС, уряду). В питанні радимо розглянути види інформаційно-аналітичних документів (огляд преси, інформаційний лист, політичний портрет, політичний лист, аналітична записка, звіт посольства), правила внутрішньовідомчої листування, організаторську та пропагандистську роботу посольства а також особливості публічної дипломатії.

Контрольні запитання і завдання:

1. Спростуйте або підтвердіть відому іронічну тезу про те, що дипломат – «це чесна людина, яку направляють у чужу країну брехати на благо своєї батьківщини».
2. Дайте визначення поняття «дипломатичний імунітет».
3. Поясніть, які вимоги дипломат повинен дотримуватись у своїй роботі, щоб не бути звинуваченим у шпигунстві.

Питання самостійної роботи:

1. Опишіть відмінності в дипломатичному представництві країни в різних історичних епохах.
2. Проаналізуйте Вестфальський мир 1648 р. в контексті формування професійної дипломатії.
3. Охарактеризуйте міжнародне визнання держави де-факто та де-юре та встановлення дипломатичних відносин.

Рекомендована література:

1. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба: підручник для студентів ВНЗ. Донецьк: Вид-тво «Ноулідж» (донецьке відділення). 2013. 432 с.
2. Балануца О. О. Родзинки дипломатії: навчальний посібник. Дніпро: Середняк Т. К. 2022. 148 с.
3. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Дипломатія: кібербезпека та шляхетність переговорів: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2021. 222 с.
4. Макаренко Є. А., Піпченко Н. О. Віртуальна дипломатія. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка = Virtual diplomasy: підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Міжнародні відносини». Київ: Центр вільної преси, 2010. 301 с.
5. Матлай Л. С. Дипломатія України: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2020. 258 с.
6. Піпченко Н., Макаренко Є., Рижков М. Цифрова дипломатія: підручник. Київ: ВАДЕКС, 2019. 318 с.
7. Чекаленко Л. Д. Дипломатія. Україна в системі міжнародних відносин. Словник-довідник: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 176 с.

Тема: Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на міжнародну політику.

Лекційне заняття 18-19.

План заняття:

1. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.
2. Інтерсоціальні глобальні проблеми (міжнародні проблеми, що існують в системі «суспільство-суспільство»).
3. Глобальні проблеми в системі «людина-суспільство».
4. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа».

Семінарське заняття 16.

План заняття:

1. Глобальні проблеми в системі «суспільств-суспільство».
2. Глобальні проблеми в системі «людина-суспільство».
3. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа».

Ключові терміни: глобальні проблеми, міжнародна безпека, міжнародне співробітництво, тероризм, міжнародний тероризм, міжнародний злочин, злочини міжнародного характеру, терористичні організації, «золотий мільярд», демографічна проблема, демографічна криза, демографічний вибух, демографічна політика, культура, сучасна світова культура, масова культура, вестернізація, національна ідентичність, етнічна ідентичність, футурологія.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

Перше питання потребує аналізу глобальних суспільних проблем, зокрема: проблеми миру та роззброєння; ядерного роззброєння; мілітаризації космосу; розробки хімічної та бактеріологічної зброї, поширення ідей пацифізму та різновидів тероризму (міжнародний та внутрішній тероризм); різновиди міжнародної злочинності та регіоналізація наркобізнесу (золотий півмісяць, золотий трикутник, андський трикутник, Нідерланди та Марокко); проблема відсталості слаборозвинених країн, порочне коло бідності та теорія золотого мільярду.

Друге питання вимагає розгляду глобальних демографічних проблем сучасності (демографічна криза та демографічний вибух), державної демографічної політики, теорії Мальтуса та процесу контролю за зростанням населення Землі. При відповіді на дане питання потрібно звернути увагу на проблему охорони здоров'я, доступності медицини, поширення пандемій та проблеми освіти (нерівномірність доступу до освітніх послуг, малоосвіченість населення). Також в питанні доцільно розглянути процеси вестернізації та істернізації, а також етнічні та конфесійні проблеми сучасного світу.

Третє питання вимагає висвітлення глобальних проблем в сфері природи, зокрема: проблему енергетичної безпеки; способи розв'язання сировинної проблеми; водогосподарські проблеми; проблеми забезпечення прісною водою та способи подолання засухи; проблеми використання та охорони земельних ресурсів; проблема збільшення кількості представників флори та фауни, що занесені до «Червоно книги» та «Чорної книги»; продовольча проблема сучасності

Контрольні запитання і завдання:

1. Причини появи та поширення міжнародного тероризму.
2. Транснаціональна організована злочинність.
3. Події 11 вересня 2001 року та зростання загрози з боку міжнародного тероризму.
4. Кібернебезпечність сучасного світу та її вплив на характер міжнародних відносин.
5. Демографічна політика провідних країн світу.
6. Екологічні загрози у сучасному світі на міжнародні зусилля з їх подолання.

Питання самостійної роботи:

1. Проблеми залучення країн світу, що розвивається в процес глобалізації.
2. Виклики і проблеми сучасної Європи.
3. Демографічні проблеми XXI ст. та шляхи їх подолання.
4. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки.

Рекомендована література:

1. Алексеенко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір: підруч. / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. І. В. Алексеенко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 164 с.

2. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 632 с.
3. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [В. А. Манжола та ін.; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі]. Київ: Київ. ун-т, 2008. 606 с.

Тема: Міжнародний порядок та механізми його забезпечення

Лекційне заняття 20.

План заняття:

1. Поняття та основні категорії міжнародного порядку.
2. Моделі та різновиди міжнародного порядку.
3. Історичні типи світового порядку.
4. Механізми забезпечення сучасного світового порядку.

Семінарське заняття 17.

План заняття:

1. Парадигми міжнародного і світового порядку.
2. Організація сучасного світового порядку.

Ключові терміни: міжнародний порядок, світовий порядок.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути поняття «міжнародний порядок» та «світовий порядок» та політико-філософські концепції нового світового порядку (Дж. Розенау, В. Баді, Й. Галтунг, З. Бзезинський, Дж. Най, С. Хантінгтон, Б. Бузан, Ф. Фукуяма). При відповіді потрібно розкрити виміри міжнародного порядку (горизонтальний, вертикальний, функціональний) та історичні типи міжнародного порядку.

У контексті другого питання потрібно проаналізувати підходи до засобів організації світового порядку, виміри міжнародного порядку, закономірності еволюції міжнародних порядків, альтернативні моделі сві-

тового порядку особливості та перспективи сучасного етапу міжнародного порядку.

Контрольні запитання і завдання:

1. На конкретному прикладі визначити закономірності еволюції міжнародних порядків.
2. Визначити співвідношення між категоріями «міжнародний порядок» і «світовий порядок».

Питання самостійної роботи

1. Узагальніть основні моделі глобального управління.
2. На основі розвитку сучасних міжнародних процесів, опишіть модель можливого світового порядку в другій половині XXI ст.

Рекомендована література:

1. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : монографія / [О. В. Булатова О. В. та ін.]; за наук. ред. д-рів екон. наук, проф. Андрія Крисоватого і Євгена Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 503 с.
2. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / пер. з англ. Надія Коваль. Київ: Наш Формат, 2017. 319 с.
3. Бебик В. М., Шергін С. О., Дегтярьова Л. О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2006. 208 с.
4. Ялі М. Поняття та підходи до тлумачення світового порядку. *Дослідження світової політики*: зб. наук. пр. Київ: ICEMB НАН України, 2009. Вип. 48. С. 160-171.
5. Міщенко А. Б. Новий світовий порядок: міжнародний дискурс. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2020. Вип. 6. С. 44-55.
6. Фролова О. Глобалізаційні процеси в інформаційній сфері та їх вплив на новий світовий порядок. *Міжнародні відносини. Політичні науки*. 2017. № 17. С. 34-42.
7. Nye J. *Soft Power: the Means to Success in World Politics*. N. Y.: PublicAffairs, 2005. 191 p.
8. Коппель О., Кісільова З. Новий міжнародний порядок: структурні характеристики та особливості формування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2009. Вип. 87, ч. 2. С. 11-17.
9. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / пер. з англ. Тетяна Сахно. Київ: Наш Формат, 2020. 185 с.
10. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах / передм. Френсіса Фукуями; пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2020. 441 с.
11. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / пер. з англ. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
12. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса; ред. пер. В. Шовкун. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 475 с.

Тема: Сучасні інтеграційні процеси.

Лекційне заняття 21-22.

План заняття:

1. Особливості розвитку сучасної геополітичної ситуації в світі.
2. Європейська інтеграція.
3. Інтеграційні процеси в країнах Північної і Південної Америки.
4. Інтеграційні процеси в країнах Азії.
5. Інтеграційні процеси в країнах Африки та Близького Сходу.

Семінарське заняття 18.

План заняття:

1. Поняття «міжнародна інтеграція». Види міжнародної інтеграції.
2. Європейська інтеграція.
3. Інтеграційні процеси на американському континенті.

Ключові терміни: гегемонізм, велика сімка, транснаціоналізм, глобалізація.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути: природу і основа тенденції міжнародної інтеграції; рівні політичної інтеграції для створення єдиного політичного співтовариства на основі союзу двох або декількох держав; глобальний, регіональний і локальний (субрегіональний) рівні політичної інтеграції; етапи (фази) інтеграції (від зв'язків взаємозалежності – до єдиної політичної спільноти); суть і головну тенденцію політичної інтеграції (поступову передачу суверенітету до комунітарних структур); політичну дезінтеграцію та її наслідки для світової політики.

Друге питання вимагає висвітлення початкового етапу західно-європейської інтеграції (організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), «план Шумана», Римські договори 1957 р., створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)); зрушення в процесі західноєвропейської інтеграції на рубежі 1960-1970-х рр.; розвиток

інтеграційних процесів в країнах Західної Європи в 1980-х – початку 1990-х р. (Декларація про Європейський Союз) та сучасний стан Євроінтеграційних процесів.

Третє питання вимагає висвітлення зовнішньої політики США у другій половині ХХ ст.; зовнішньої політики Канади у другій половині ХХ ст. (підготовка і підписання статуту Організації американських держав); політики США в Латинській Америці наприкінці в ХХ ст. та еволюції латиноамериканської політики США наприкінці ХХ на початку ХХІ ст.

Контрольні запитання і завдання:

1. Яку роль на ранньому етапі європейської інтеграції відіграв Роберт Шуман.
2. Поясніть основний зміст зовнішньополітичних доктрин США в другій половині ХХ століття.
3. Розкрийте вплив США на політичний та економічний інтеграційний процес країн Латинської Америки.

Питання самостійної роботи:

1. Розкрийте особливості політичної та економічної інтеграції європейських країн.
2. Порівняйте процес вирішення територіальних суперечок в країнах Західної, Центральної та Східної Європи.
3. Охарактеризуйте як відбувався процес торгово-економічної інтеграції країн Латинської Америки?

Семінарське заняття 19.

План заняття:

1. Інтеграційні процеси на африканському континенті.
2. Інтеграційні процеси на Близькому Сході.
3. Інтеграційні процеси в Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Ключові терміни: гегемонізм, велика сімка, транснаціоналізм, глобалізація.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні слід розкрити процес перетворення Африки на суб'єкт міжнародних відносин; створення, структуру та головні напрями діяльності Організації Африканської Єдності; місце Тропічної Африка в системі світових і регіональних міжнародних відносин середини ХХ ст.; міжнародні відносини і зовнішня політика країн Африки в кінці ХХ на початку ХХІ ст.

У контексті другого питання слід проаналізувати роль країн Близького і Середнього Сходу в міжнародних відносинах після Другої світової війни (створення Ліги арабських держав); міжнародно-правовий аспект палестинської проблеми; міжнародні відносини на Близькому Сході у ХХ ст. та їх вплив на сучасні міжнародні відносини в даному регіоні (ісламський фактор у міжнародних відносинах, міжнародне становище і зовнішня політика Афганістану (Ісламський Емірат Афганістан в ХХІ ст.: двадцятирічна війна між урядом Ісламської Республіки Афганістан і талібами).

У третьому питання слід зацентувати увагу на утвердженні нових незалежних держав Південної і Південно-Східної Азії; на місці Японії в системі міжнародних відносин АТР; вплив Корейської війни 1950-1953 рр. на стан міжнародних відносин в АТР; асоціації країн Південно-Східної Азії в регіональній системі міжнародних відносин кінця ХХ початку ХХІ ст.; проблемі глобальної безпеки в АТР на рубежі ХХ-ХХІ ст.; особливостям зовнішньої політики Австралії та Нової Зеландії.

Контрольні запитання і завдання:

1. Який вплив здійснили міжетнічні та міжрелігійні конфлікти на інтеграційні процеси на африканському континенті?
2. Вплив ісламського фактору на сучасні інтеграційні процеси країн Близького Сходу.
3. Особливості інтеграційних процесів в економічній сфері азіатських держав.

Питання самостійної роботи:

1. Проаналізуйте динаміку економічного і політичного розвитку африканських країн.
2. Розкрийте роль арабських країн на розвиток глобальних процесів в ХХІ ст.
3. Вплив ідеологічного фактору розвитку азіатських країн на інтеграційні процеси в регіоні.

Рекомендована література:

1. Кухарська Н. О. Україна в сучасних інтеграційних процесах: навчальний посібник. Одеса: Атлант VOI COIU, 2015. 186 с.
2. Пазізіна К. В., Уніят А. В. Світова та європейська інтеграція: навч. посібник. Тернопіль, 2013. 258 с.
3. Філософія інтеграції: монографія / за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗақДУ, 2011. 544 с.
4. Європейська інтеграція та міжнародна співпраця = European integration and international cooperation: посібник / за заг. ред. В. А. Мандрагелі, Л. А. Шереметьєвої. Київ: НАДУ, 2016. 286 с.
5. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / пер. з англ. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
6. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 203 с.
7. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / пер. з англ. Тетяна Сахно. Київ: Наш Формат, 2020. 185 с.
8. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах / з передм. Френсіса Фукуями; пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2020. 441 с.
9. Міжнародні відносини та світова політика: Підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 863 с.
10. Іваницька О. П. Зовнішня політика країн Західної Європи та Північної Америки у постбіполярний період (1990-і – 2000-і роки): навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 720 с.
11. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. 2-е вид., виправ. і доп. Київ, 2012. 759 с.

Тема: Моральний та етичний виміри міжнародних відносин.

Лекційне заняття 23.

План заняття:

1. Мораль як категорія міжнародних відносин.
2. Особливості взаємодії права і моралі у міжнародних відносинах.
3. Етичний вимір міжнародних відносин.

Ключові терміни: міжнародна мораль, правила (норми), скептицизм, космополітизм, прагматизм, цинізм, комунітаризм, пацифізм.

Питання самостійної роботи:

1. Які основні особливості космополітизму, комунітаризму та скептицизму в сфері міжнародної моралі?
2. Які моральні підходи існують в відношенні використання воєнної сили?

Рекомендована література:

1. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики: навч. посіб. Київ: Кондор-Видавництво, 2017. 266 с.
2. Основи теорії міжнародних відносин: навч. посіб. / Л. О. Дорош, М. В. Здоровега, О. Я. Івасечко, У. В. Ільницька та ін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 244 с.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Основи теорії міжнародних відносин. Словник: навч. посіб. / П. М. Гетьманчук, Л. О. Дорош, М. В. Здоровега, О. Я. Івасечко, У. В. Ільницька та ін. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 339 с.
5. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
6. Теорія міжнародних відносин: термінологічний словник / М. П. Гетьманчук, О. С. Івахів, О. В. Кукарцев, Л. О. Кучма та ін.; за заг. ред. М. П. Гетьманчука. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2011. 368 с.
7. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019. 271 с.

Тема: Інформаційне протистояння у сучасних міжнародних відносинах. Інтернет як інструмент міжнародної політики.

Лекційне заняття 24.

План заняття:

1. Роль інформаційних технологій в системі міжнародних відносин та особливості інформаційної безпеки.
2. Кіберпростір та кібергеополітика як елемент глобалізаційних процесів XXI ст.
3. Інтернет як інструмент міжнародної політики: нові види дипломатії.
 - 3.1. Цифрова дипломатія (digital diplomacy).
 - 3.2. Дипломатія соціальних мереж (Twitter diplomacy).

Ключові терміни: кіберпростір, інтернет, інформаційне суспільство, віртуальне середовище, кібергеополітика, хактивізм, кібертероризм, кібершпигунство, кібервійна, цифрова дипломатія, дипломатія соціальних мереж.

Питання самостійної роботи:

1. Роль цифрової дипломатії в розвитку міжнародних відносин 20 рр. ХХІ ст.
2. Позитивні та негативні моменти дипломатії соціальних мереж.
3. Вплив та значення хакерських організацій на міжнародні відносини ХХІ ст.

Рекомендована література:

1. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. Київ: НІСД, 2014. 328 с.
2. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ: Освіта, 1999. 352 с.
3. Комунікативні тренди міжнародних відносин: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2016. 614 с.
4. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голова ред. ради), Л. І. Кормич (голов. ред.) та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 69. С. 13-20.
5. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.
6. Овцера А. «Твіттер-дипломатія» як інструмент зовнішньої політики. *Травневі Студії*. 2019. Вип. 4. С. 181-184.
7. Степанов В. Ю. Цифрова дипломатія в інформаційному просторі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2020. № 3. С. 5-10.
8. Турчин Я. Теорія і практика е-дипломатії у сучасних міжнародних відносинах. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 74. № 7. С. 373-376.

Тема: Україна в системі сучасних міжнародних відносин.

Лекційне заняття 25.

План заняття:

1. Україна в системі міжнародних відносин.
2. Пріоритетні напрямки міжнародної політики України.
3. Відносини України та Європейського Союзу.
4. Відносини Україна – НАТО.
5. Україна та ООН.

Семінарське заняття 20.

План заняття:

1. З історії геополітичної думки в Україні.
2. Моделі геостратегічного вибору України.
3. Зовнішньополітичні вектори та пріоритети діяльності України.
 - 3.1. Співробітництво Україна – ЄС.
 - 3.2. Співробітництво України та ООН.
 - 3.3. Співробітництво України з НАТО.
4. Міжнародне визнання та співробітництво з навколишнім світом.

Ключові терміни: інтеграція, співробітництво, міжнародне співробітництво.

Рекомендації до семінарського заняття:

В контексті опрацювання даної теми необхідно звернути особливу увагу на якісне розкриття питань семінарського заняття.

У першому питанні потрібно розглянути історичні передумови, що детермінували положення України у світовому співтоваристві (проголошення державної незалежності України та розробка стратегії зовнішньої політики України як самостійного гравця на світовій арені); зовнішньополітичні пріоритети України; місце Україна в новому світовому порядку; основні принципи, завдання та напрями зовнішньої політики України.

У контексті другого питання потрібно з'ясувати геополітичні інтереси України (регіональні, субрегіональні, локальні національні інтереси України); пріоритетні функції зовнішньої політики України; взаємодію України з міжнародними організаціями світового і регіонального рівнів.

У третьому питанні потрібно проаналізувати курс України на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури; представлення України в Раді Європи та ОБСЄ; проблеми та перспективи співробітництва України з Європейським Союзом; особливості партнерства України з Північноатлантичним альянсом та участь України в миротворчих операціях ООН.

Четверте питання акцентоване на розгляді стратегічних партнерів України на світовій арені; аналіз ризиків і викликів для України; багатовекторності у сфері зовнішньої політики; на формуванні міжнародного іміджу України та факторах, що його детермінують; прогнозуванню перспектив України щодо зайняття гідного місця у світовому співтоваристві та на аналізі місця і ролі України у світовому інформаційному середовищі.

Контрольні запитання і завдання:

1. Визначте основні форми міжнародної співпраці з міжнародними неурядовими організаціями.
2. Визначте основні форми міжнародної співпраці з країнами «Великої сімки».

Питання самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте зміну основних геополітичних векторів українських земель в періоду від Хрещення Русі до сьогодення.

Рекомендована література:

1. Декларація «Про державний суверенітет України». Законодавство України з питань військової сфери. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
2. Довідник з європейської інтеграції / [колектив авторів]; під ред. д. е. н., проф. О. Б. Чернеги. 3-є вид., переробл. і доповн. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д. О., 2019. 520 с.
3. Зовнішня політика України в умовах глобалізації: анот. іст. хроніка міжнар. відносин (2004-2007) / [С. В. Віднянський, О. М. Горенко, А. Ю. Мартинов (відп. ред.) та ін.]. Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2014. 393 с.
4. Зовнішня політика України та міжнародне співробітництво: розвиток двосторонніх і багатосторонніх відносин з країнами світу, участь і співпраця з міжнародними організаціями: рекомендаційний список літератури / [упоряд.: І. І. Тіщенко, Г. В. Красільчук; за заг. ред. І. І. Тіщенко; наук. ред. д-р наук з соціальних комунікацій О. О. Сербін]. Київ, 2021. 130 с.
5. Ігнат'єва Т. В. Геополітика України в категоріях і поняттях: минуле та сучасність: навч. посіб. [для студентів ВНЗ спец. «Політологія», «Історія України»]. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2015. 111 с.

6. Кухарська Н. О. Україна в сучасних інтеграційних процесах: навчальний посібник. Одеса: Атлант ВОІ СОІУ, 2015. 186 с.
7. Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції. *Український історичний журнал*. 2021. Число 4. С. 104-113.
8. Міжнародні відносини та зовнішня політика України: підручник / Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <http://surl.li/ginic> (дата звернення: 15.11.2022).
10. Україна в міжнародних відносинах. *Енциклопедичний словник-довідник*. Вип. 2. Предметно-тематична частина: Д–Й / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2010. 252 с.
11. Чекаленко Л. Д. Дипломатія. Україна в системі міжнародних відносин. Словник-довідник: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 176 с.

Розділ 4

КОНСУЛЬТАЦІЇ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Консультація – вид навчального заняття, на якому здобувачі вищої освіти отримують відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи здобувачів вищої освіти залежно від того, чи викладач консультиє здобувачів вищої освіти з питань, пов'язаних з ліквідацією заборгованості з окремих тем курсу, із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни.

Консультації з дисципліни передбачають вступні теми з дисципліни, теми для узагальнення знань з дисципліни та передекзаменаційні консультації.

На консультації викладач допомагає здобувачам вищої освіти зрозуміти матеріал тем з якими виникли складнощі, але при цьому допомога зводиться не до чіткого пояснення окремих питань, а до роз'яснення найскладніших моментів та надання порад для їх подальшого самостійного опрацювання. Такі консультації проводяться в формі діалогу з залученням матеріально-технічних та мультимедійних засобів.

Передекзаменаційні консультації передбачають роз'яснення здобувачам вищої освіти особливостей перебіг іспиту, його форму та вимоги до відповідей на питання екзаменаційного білету.

Тематика консультаційних зустрічей зі здобувачами вищої освіти

1. Теоретичні основи міжнародних відносин та геополітики.
2. Міжнародні відносини та тенденції розвитку міждержавної взаємодії.
3. Сучасна система міжнародних відносин – стан, виклики, загрози, можливі сценарії.
4. Футурологія та моделювання міжнародних відносин майбутнього.
5. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин: глобалізація та фрагментація.
6. Роль національно-державних інтересів в зовнішній політиці країн «великої сімки».

7. «Сила» та «могутність» як ключові фактори міжнародних відносин XXI ст.
8. Морально-етичні норми міжнародних відносин.
9. Міжкультурна взаємодія в сучасному світі.
10. Роль інформаційних технологій в сучасних міжнародних відносинах.
11. Масова культура як чинник сучасних міжнародних відносин.
12. Геополітична картина сучасного світу: теорія та практика.

Розділ 5

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

Процедура проведення підсумкового контролю з дисципліни регламентується «Положенням про екзамени і заліки, порядок перезарядування навчальних дисциплін, визначення академічної різниці та її складання при переведенні, вступі і поновлення здобувачів освіти на навчання до К-ПНУ імені Івана Огієнка»; «Порядком організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в К-ПНУ (зі змінами). (Додаток до Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами))».

Іспит – кінцева форма вивчення певної дисципліни, механізм виявлення та оцінки результатів навчального процесу.

Мета іспиту – завершити курс вивчення конкретної дисципліни, оцінити рівень здобутих здобувачем вищої освіти знань.

Навчальне значення іспитів полягає в тому, що здобувач вищої освіти у період екзаменаційної сесії знову звертається до пройденого навчального матеріалу. Він не лише повторює та закріплює отримані знання, а й отримує нові. Правильна підготовка до іспиту дозволяє зрозуміти логіку усього предмета загалом. Нові знання здобувач вищої освіти отримує не лише з лекцій та семінарських занять, а й у результаті самостійної роботи.

Викладач на іспиті перевіряє не рівень запам'ятовування навчального матеріалу, а те, як здобувач вищої освіти розуміє ті чи інші категорії та проблеми теорії міжнародних відносин та геополітики, як вміє мислити, аргументувати, відстоювати певну позицію, пояснювати завчену дефініцію своїми словами.

До іспитів необхідно починати готуватися з першого лекційного та семінарського заняття.

Відповідаючи на конкретне питання екзаменаційного білета, необхідно виходити із принципу плюралізму, згідно з яким допускається різноманітність думок. Це означає, що студент має право вибирати з дискусійної проблеми будь-яку точку зору (не обов'язково, до речі, вона

має збігатися з точкою зору викладача), але з умовою її розуміння та достатньої аргументації.

На іспиті викладач може поставити студенту додаткові та уточнюючі питання. Якщо перші виходять за межі екзаменаційного квитка та пов'язані, як правило, з поганою відповіддю, то другі стосуються змісту білету та направлені на уточнення висловлених суджень.

Методичні рекомендації при відповіді на питання екзаменаційного білету:

1. Осмислити зміст екзаменаційного питання, уточнити коло проблем, які потребують розкриття.
2. Розробити структуру відповіді на питання, що сприяє його найбільш повному і логічного висвітлення.
3. Звернути увагу на фактологічне обґрунтування відповіді на поставлене питання, в тому числі хронології подій та явищ.
4. Визначити, які документи та джерела необхідно використовувати при відповіді на дане питання.
5. Знайти (якщо такі є) дискусійні проблеми в рамках досліджуваного питання, визначити основних учасників дискусій, особливості їх теоретико-методологічних.
6. Підходів до інтерпретації даного питання, характер аргументації.
7. Використовувати всі відомі матеріали для підготовки відповіді, не обмежуючись курсами лекцій та навчальними посібниками, залучати довідкову, монографічну і наукову літературу.
8. Розробити відповідно до прийнятої Вами структурою короткий план-конспект відповіді, що включає основні необхідні для цього відомості, звернувши увагу на використання ключових слів.
9. Врахувати, що іспит вимагає акуратного поводження з відомим матеріалом, логічного його розташування відповідно складеним планом-конспектом, чітких і повних відповідей на кожне його пункт.
10. Уважно прочитати написані відповіді, перевірити наявність можливих помилок і виправити їх перед усною відповіддю.

Орієнтовна тематика питань винесених на іспит:

1. Місце ТМВ в системі наук та взаємозв'язки із суміжними науковими дисциплінами.
2. Проблема методу в дослідження міжнародних відносин.
3. Особливості застосування методів наукового пізнання на теоретичному та емпіричному рівнях дослідження міжнародних відносин.
4. Проаналізуйте основні поняття та категорії ТМВ. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», «міжнародна політика» та «зовнішня політика» в ТМВ.
5. Рівні міжнародних відносин.
6. Особливості міжнародних відносин кінця ХХ початку ХХІ ст.
7. Геополітика як складова теорії міжнародних відносин.
8. Глобалізація як процес формування єдиної системи міжнародних відносин.
9. Цивілізаційний підхід до досліджень міжнародних відносин. Критерії визначення цивілізації. Цивілізаціологія та формування єдиної міжнародної цивілізації.
10. Міжнародно-політична думка Стародавньої Індії та Китаю.
11. Міжнародно-політична думка античної Греції та Риму.
12. Міжнародно-політична думка Середньовіччя.
13. Міжнародно-політична думка епохи Відродження та Нового часу.
14. Загальна характеристика Вестфальської міжнародної системи.
15. Віденська міжнародна система: епоха «Європейського концерту»
16. Становлення Версальсько-Вашингтонської системи 1919-1922 рр.
17. Біполярний розвиток світу в період Ялтинсько-Потсдамської системи МВ.
18. Міжнародна система на рубежі ХХ-ХХІ ст.
19. Виникнення та сутність системного підходу в ТМВ.
20. Поняття «сила» в ТМВ. Сила як атрибут суб'єктів міжнародних відносин.
21. Проблема дефініювання міжнародних конфліктів. Особливості міжнародних конфліктів сучасності.
22. Поняття «національний інтерес» в ТМВ.
23. Недержавні міжнародні актори: поняття та сутність.
24. Міжнародні переговори: сутність, типи, функції.
25. Форми міжнародної співпраці. Міжнародні союзи та коаліції як форми міжнародного співробітництва.

26. Міжнародне співробітництво для подолання глобальних проблем сьогодення.
27. Поняття «міжнародна інтеграція», її види, форми та розвиток інтеграційних ідей.
28. Особливості розвитку сучасної геополітичної ситуації в світі.
29. Держава як ключовий актор міжнародних відносин.
30. Види міжнародних організацій.
31. Проблема класифікації наукових концепцій ТМВ.
32. Основні положення класичного реалізму.
33. Лібералізм в теорії міжнародних відносин. Принципи В. Вільсона та їх зв'язок з ліберально-ідеалізму теорією.
34. Марксизм в теорії міжнародних відносин. Соціально-класові теорії імперіалізму.
35. «Великі дебати»: місце в них політичного реалізму і ідеалізму.
36. Положення неореалізму та неолібералізму, основні суперечності між ними.
37. Теорія неомарксизму та її найважливіші розбіжності із класичним марксизмом. Світ-системна теорія та параметри нерівномірного розвитку країн Півдня-Півночі.
38. Модерністські теорії міжнародних відносин.
39. Американська школа геополітики: теорія «морської могутності» А. Мехена.
40. Американська школа геополітики: концепція «Rimland» Н. Спінкмена.
41. Британська школа геополітики: теорія «Хартленда» Г. Маккіндера.
42. Німецька школа геополітики: особливості «Континентального блоку» К. Хаусхофера.
43. Німецька школа геополітики: концепція «номоса» К. Шмітта. «Бегемот проти Левіафана».
44. Німецька школа геополітики: Біогеографічна концепція Ф. Ратцеля та концепція «держави як органічної форми життя» Р. Челлена.
45. Теорія мондіалізму. Концепція «кінця історії» Ф. Фукуями.
46. Теорія С. Хантінгтон «зіткнення цивілізацій».
47. Теорія конвергенції З. Бжезинського.
48. Концепція «постіндустріального суспільства» Е. Тоффлера. «Третя хвиля».
49. Теорії сучасного світовлаштування: модель геостратегічних сфер та геополітичних регіонів С. Коена.

50. Закономірності ієрархії в міжнародній системі, наукові підходи до проблеми типологізації міжнародних систем.
51. Проблеми типології держав в системі міжнародних відносин.
52. Організаційні засади функціонування міжнародних організацій.
53. Поняття дипломатичних відносин; зміст, форми та функції дипломатії.
54. Різновиди класифікацій міжнародних конфліктів. Фази міжнародних конфліктів.
55. Пріоритети зовнішньополітичної діяльності України. Проблема стратегічного партнерства.
56. Регіони окремих держав, як суб'єкти міжнародних відносин. Великі міста та мегаполіси.
57. Фактори та структура сучасного інтеграційного процесу. Види міжнародної інтеграції.
58. Взаємозв'язок і характер стосунків між основними учасниками міжнародних відносин.
59. Україна в системі міжнародних відносин.
60. Транснаціональні корпорації та їх вплив на міжнародні відносини.
61. Міжнародні політичні та воєнно-політичні організації: Організація Об'єднаних Націй.
62. Міжнародні політичні та воєнно-політичні організації: Організація північноатлантичного договору (НАТО).
63. Міжнародні організації торговельно-економічної сфери.
64. Міжнародні валютно-фінансові організації: Міжнародні економічні організації групи Світового банку.
65. Міжнародні валютно-фінансові організації: Міжнародний валютний фонд (МВФ).
66. Міжнародні валютно-фінансові організації: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).
67. Глобальні проблеми в системі «суспільство – суспільство»: проблеми миру та роззброєння.
68. Глобальні проблеми в системі «суспільство – суспільство»: тероризм, наркобізнес, міжнародна злочинність.
69. Глобальні проблеми в системі «суспільство – суспільство»: проблема відсталості слаборозвинених країн та демографічна проблема.
70. Глобальні проблеми в системі «людина-суспільство»: проблеми охорони здоров'я, освіти, культури.

71. Глобальні проблеми в системі «людина-суспільство»: етнічні та конфесійні проблеми сучасного світу.
72. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа»: глобальна проблема енергетичної безпеки.
73. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа»: водогосподарська проблема сучасності.
74. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа»: проблема використання та охорони земельних ресурсів.
75. Глобальні проблеми в системі «суспільство-природа»: глобальна продовольча проблема.
76. Європейські інтеграційні процеси.
77. Інтеграційні процеси в країнах Північної і Південної Америки.
78. Інтеграційні процеси в країнах Азії.
79. Інтеграційні процеси на африканському континенті.
80. Інтеграційні процеси на Близькому Сході.
81. Інтеграційні процеси в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.
82. Євроінтеграційний вектор зовнішньої політики України.
83. Відносини Україна – НАТО.
84. Україна та ООН.
85. Співробітництво як форма співіснування у сучасних міжнародних відносинах. Принципи міждержавних відносин.
86. Проблеми розв'язання воєнних конфліктів.
87. Національна, міжнародна та колективна безпека.
88. Особливості та закономірності еволюції міжнародних систем.
89. Принцип національного суверенітету у системі міжнародних відносин.
90. Особливості правового регулювання міжнародних відносин.
91. Право прав людини і міжнародне гуманітарне право.
92. Форми та роль міжнародного права.
93. Дипломатія у структурі міжнародних відносин.
94. Державні органи управління і сучасна дипломатія.
95. Кіберпростір та кібергеополітика як елемент глобалізаційних процесів XXI ст.
96. Цифрова дипломатія (digital diplomacy) та дипломатія соціальних мереж (Twitter diplomacy).
97. Інтернет як інструмент міжнародної політики.
98. Моральний та етичний виміри міжнародних відносин.
99. Поняття та основні категорії міжнародного і світового порядку.
100. Організація сучасного світового порядку.

Розділ 6

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінювання знань студентів з дисципліни підлягають поточному та підсумковому контролю, що здійснюється відповідно до «Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».

Поточний контроль здійснюється на кожному семінарському занятті відповідно конкретним цілям теми, під час індивідуальної роботи викладача зі здобувачем вищої освіти.

Підсумковий контроль здійснюється під час екзамену.

Система оцінки знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «Теорія міжнародних відносин та геополітика»

Змістові модулі	Обов'язкові бали			
	Поточний контроль змістових модулів	Модульний контроль	Екзаменаційний контроль	Разом
Змістовий модуль 1	15 балів	–	–	15 балів
Змістовий модуль 2	25 балів	20 балів	40 балів	85 балів
<i>Разом</i>	40 балів	20 балів	40 балів	100 балів

Поточний контроль змістових модулів (ЗМ1, ЗМ2) сумарно складає максимум **40 балів**, мінімум – 24 бала.

Підсумковий модульний контроль складає максимум **20 балів**, мінімум – 12 балів.

Екзаменаційний контроль складає **40 балів**, мінімум – 24 бала.

Загальний рейтинг з модуля (дисципліни) не перевищує **100 балів**.

Модуль вважається складеним, якщо здобувач вищої освіти набрав від **60 до 100 балів**.

При засвоєнні кожної теми змістового модуля за поточну навчальну діяльність здобувачам вищої освіти виставляються бали за всі види діяльності, які в кінці вивчення змістового модуля сумуються.

В залежності від кількості набраних балів здобувач вищої освіти може отримати за вивчення першого змістового модуля максимально – **15 балів** або мінімально – **9 балів**, а за вивчення другого змістового модуля максимально – **25 балів** або мінімально – **15 балів**.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює якість виконання здобувачами вищої освіти завдань, їх виступи, активність, вміння формулювати та обґрунтовувати свою позицію тощо.

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів з теорії міжнародних відносин, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні». Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	2	Здобувач вищої освіти недостатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в підручнику та в інших джерелах інформації відповідь. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок із лінгвостилістики та культури української мови; виявляє окремі закономірності стилістичних явищ; робить спроби виконання завдань; за допомогою викладача дає короткі відповіді (за готовим алгоритмом). Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями з теорії міжнародних відносин, здатний виконати завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях і визначеннях, самостійне опрацювання навчального матеріалу з дисципліни викликає значні труднощі. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	5	Здобувач вищої освіти розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення поняттям та категоріям (однак з окремими помилками) з теорії міжнародних відносин; вміє працювати з підручником та іншими джерелами інформації, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; виконує прості завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.

	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу з теорії міжнародних відносин, може поверхнево аналізувати тексти першоджерел, робить певні висновки щодо історичних подій; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання з теорії міжнародних відносин під час виконання завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал з теорії міжнародних відносин, оперує базовими термінами та категоріями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; вміє самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію дисципліни; складати таблиці, схеми та ін. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал з теорії міжнародних відносин в стандартних ситуаціях; уміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак із окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат або доповідь, обґрунтувати їх положення. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом з теорії міжнародних відносин, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати й систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття та категорії з теорії міжнародних відносин; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі проблемно-пошукові завдання; має сформовані типові навички з теорії міжнародних відносин. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями з теорії міжнародних відносин та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки в проблемно-пошукових завданнях; практично оцінює сучасні здобутки теорії міжнародних відносин; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує тестові завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання з теорії міжнародних відносин, аналізуючи різні явища та процеси. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.

	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з теорії міжнародних відносин, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний підготувати виступ на наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання з теорії міжнародних відносин, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання з теорії міжнародних відносин; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати світоглядні проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, займається науково-пошуковою роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує та аналізує різноманітні джерела інформації; Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.

Модульна контрольна робота виконується у шляхом тестування рівня знань здобувачів вищої освіти в системі MOODLE (онлайнове тестування), або у письмовій формі (теоретичні питання і тестування).

До написання модульної контрольної роботи допускаються усі здобувачі вищої освіти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання модульних контрольних робіт отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для виконання або не виконали завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час написання модульної контрольної роботи

Високий рівень	17-20 балів
Середній рівень	12-16 балів
Недостатній рівень	0-12 балів

Формою підсумкового контролю є екзамен – усна або письмова відповідь, зокрема із використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища MOODLE.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, не допускаються до екзамену. Вони допускаються до нього після ліквідації академічної заборгованості за результатами поточного контролю.

Вважається, що здобувачі вищої освіти підготувалися до екзамену, якщо рейтингова оцінка за його результатом більша або дорівнює 24 балам.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час семестрового екзамену

40-36 балів	Високий рівень	Здобувач вищої освіти виявляє глибокі фундаментальні теоретичні знання, повно викладає вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, розуміє можливість різних тлумачень однієї і тієї ж проблеми, вміє оцінювати аргументи для її доведення, формулює своє бачення проблеми, виявляє розуміння матеріалу, може обґрунтовувати свої судження, застосовувати знання на практиці у нестандартних ситуаціях, наводити необхідні приклади, викладає матеріал логічно, послідовно, вживає мовні засоби відповідно до норм української мови.
35-30 балів	Достатній рівень	Якщо відповідь здобувача вищої освіти відповідає тим самим вимогам, що і для оцінки «відмінно», але при цьому він допускає 1-2 помилки, які й сам виправляє або 1-2 недоліки в послідовності викладу матеріалу та мовному оформленні висловлювання. Здобувач вищої освіти володіє вивченим обсягом матеріалу, вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вміє наводити власні приклади на підтвердження нових думок, може застосовувати вивчений матеріал у стандартних та дещо змінених ситуаціях.

29-24 бали	Середній рівень	Здобувач вищої освіти виявляє знання і розуміння основних положень предмета, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; не в змозі захистити проєкт побудови системи роботи з певних тем дисципліни; викладає матеріал непослідовно і допускає помилки в мовному оформленні викладу.
23 бали і менше	Недостатній рівень	Здобувач вищої освіти виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, не вміє самостійно побудувати систему вивчення певних тем, хаотично і невпевнено викладає матеріал.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння здобувачем вищої освіти навчальної дисципліни впродовж її вивчення.

Рейтингове оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до Таблиці відповідності результатів контролю знань:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно	відмінно
82-89	B	дуже добре	добре
75-81	C	добре	
67-74	D	задовільно	задовільно
60-66	E	достатньо	
35-59	FX	задовільно, з можливістю повторного складання семестрового контролю	незадовільно
1-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

РУДА Леся Андріївна,
кандидат політичних наук, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ГЕОПОЛІТИКА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Підписано 20.04.2023. Формат 60x84/16. Гарнітура «Arial».
Об'єм даних 1,55 Мб. Обл.-вид. арк. 3,5. Зам. № 1035.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.